

A Qualitative Study of the Context and Consequences of Child Marriage in Rural Areas of West Azerbaijan Province

Afshar Kabiri^I , Mohammad Valaei^{II}

<https://doi.org/10.22084/csr.2025.29695.2299>

Received: 2024/08/01; Revised: 2024/12/17; Accepted: 2024/12/18

Type of Article: **Research**

Pp: 153-178

Abstract

Child marriage is a socio-cultural phenomenon that affects the lives of girls in some parts of the country and leads to many individual and social problems and harms. The present study aims to investigate the context and consequences of the phenomenon of child marriage in rural society. The research method is qualitative and a semi-structured in-depth interview technique was used to collect data. For this purpose, in-depth interviews were conducted using purposive sampling with 38 women who had experience of child marriage under the age of 15. Data analysis was based on grounded theory and the interview text was analyzed using theoretical coding. The findings of the study showed that the causal and underlying conditions that are effective in the spread of the phenomenon of child marriage in villages include; poverty, cultural and social conditions, use of cyberspace, unstable family, gender-based attitudes, local customs and traditions regarding marriage, and rapid physical growth. In addition, this phenomenon has had various negative consequences from the perspective of the interviewees, including; experiencing violence by child spouses, lack of decision-making power and family interference, escape from cohabitation and increased divorce rates, inability to fulfill marital responsibilities, inability to maintain health, and an increase in the number of children of divorce resulting from unwanted pregnancies and couples' disinterest.

Keywords: Marriage, Child Marriage, Rural Areas, West Azerbaijan Province.

I. Associate Professor, Department of Sociology, Faculty of Humanities, University of Urmia, Urmia, Iran (Corresponding Author).

Email: a.kabiri@urmia.ac.ir

II. Assistant Professor, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Citations: Kabiri, A. & Valaei, M., (2025). "A Qualitative Study of the Context and Consequences of Child Marriage in Rural Areas of West Azerbaijan Province". *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 14(26): 153-178. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29695.2299>

Homepage of this Article: https://csr.basu.ac.ir/article_5953.html?lang=en

Publisher & Owner: Bu-Ali Sina University.

Copyright © 2025 The Authors. Published by Bu-Ali Sina University.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

1. Introduction

One of the phenomena that always brings challenges is the category of “Child marriage”. “Child marriage” regardless of gender, is used for the marriage of girls and boys, but often due to issues arising from ethnic-local traditions, gender attitudes, patriarchy and economic problems of the family, most of this type of marriage is for girls who They are forced to marry adult men at a young age (Hajilo et al., 2021: 107). In Iran, there is also a high number of child marriages. Internal surveys show that in general one out of every 10 girls under the age of 18 and in rural areas one out of every 5 girls gives in to child marriage (Azimi, 2020). According to the “social and cultural situation of Iran” statistics of Iran Statistics Center in the winter of 1401, the number of 2 marriages of boys and 6227 marriages of girls under 15 years of age were recorded (Iran Statistics Center, 2022). In West Azarbaijan province, most of these marriages are in rural areas, and in some rural areas of West Azarbaijan province (such as: Qatur in Khoi County, Kohsar in Selmas County and Qapchag village in Chaharbarj County), It has become a social problem. Therefore, despite the remarkable statistics in the field of early marriage of rural girls, the investigation of the above issue is of particular importance and necessity and requires theoretical and experimental reflections at the academic level. Therefore, the current research tries to answer this basic question, what are the causal mechanisms and causal conditions affecting the formation of the phenomenon of children of spouses from the perspective of the children of spouses (self-interpretation)? And what are the consequences of girls marrying in childhood from their own point of view?

2. Materials and Methods

The present research is of an applied-developmental type in terms of purpose and descriptive-analytical and in-depth in terms of nature and method. Library and field studies were used to collect data. The philosophical foundation of the research is based on qualitative methods, of which the grounded theory method was chosen. The spatial scope of this study is the villages of Qatur district of Khoi county, Koohsar District of Salmas County, and the Ccentral district of Chaharborj county located in West Azerbaijan province. Demographically, the participants include women and mothers who married under the age of 15 and had the lived experience of child-wife. Although the people interviewed were mostly between the ages of 18 and 40 at the time of the interview, all of them were married at the age of 15 or younger. A purposive method with a theoretical sequential method was used to select the sample. Therefore, the required data was obtained in the field using semi-structured interviews with 38 target households. Data analysis was performed using the Strauss and Corbin method simultaneously with data collection.

3. Data

The required data was obtained in the field using semi-structured interviews with 38 households. In order to achieve the validity of the general and initial interview questions, the opinions of university professors and some researchers in this field were used, and during the interview, more detailed questions were asked based on the interviewees' answers. To ensure the reliability of the research data, the method of repeated study, data comparison, summarization, and classification of information without making any changes to the data was used.

4. Discussion

Examining the personal characteristics of the respondents showed that 100 percent of the respondents of this research are women and mothers who have experienced the phenomenon of child marriage and got married at the age of 15 or less. In terms of employment, 39.5% are housewives and in other words unemployed, 30% are in service jobs (tailoring, hairdressing, selling, etc.), 10% are in handicrafts (carpet weaving, clothing weaving, etc.). 20% of students and only 4 people, equivalent to 10.5%, are also working in government jobs. In terms of income, apart from a few people who were employed in education, the other respondents did not have any fixed income and often relied on their families and spouses. Then, using the grounded theory qualitative method, it was necessary to collect data and information, and after collecting the information, the coding process was started, and open and axial coding was used for coding. The open coding of the interviews led to the identification of a large number of general concepts, and the central coding was given in the form of 18 main categories in which the causal conditions, background conditions, intervention conditions, strategy and consequences were specified.

5. Conclusion

The results of the research regarding the first question showed that the existence of poverty in rural households, cultural and social poverty in society, the use of cyberspace by girls and boys and the ease of communicating with the opposite sex, the existence of unstable families and girls' attempts to escape from it, gender-based attitudes, attention to and adherence to local customs and traditions, and the rapid physical growth of girls are the most important causal mechanisms and causal conditions affecting the spread of the phenomenon of child marriage in rural areas of West Azerbaijan province. Similarly, the results regarding the second question showed that the promotion of child marriage in the studied villages has various consequences such as; 1) experiencing violence by child spouses, 2) lack of decision-making power and interference of families in the lives of couples and the growth and strengthening of differences between them, an increase in premature pregnancies, 3) escaping from cohabitation and an increase in

the divorce rate, promoting and strengthening the culture of cheating on one's spouse, 4) inability to fulfill marital responsibilities, 5) inability to maintain personal health, 6) an increase in the number of children of divorce resulting from unwanted pregnancies, etc.

Acknowledgments

Appreciation and thanks to all the officials and families who cooperated in this research process and trusted this research team.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest in this research and it is the result of field and library research of researchers.

Observation Contribution

The cooperation rate of each researcher in different stages of this research was equal to 50%.

مطالعه کیفی زمینه‌ها و پیامدهای کودک همسری در روستاهای استان آذربایجان غربی

افشار کبیری^I، محمد ولایی^{II}

شناسه دیجیتال (DOI): <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29695.2299>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۱۱، تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۲۷

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۱۷۸-۱۵۳

چکیده

کودک همسری پدیده‌ای اجتماعی - فرهنگی است که در نقاطی از کشور زندگی دختران رامتأثر نموده و منجر به بروز مشکلات و آسیب‌های فردی و اجتماعی بسیار می‌شود. تحقیق حاضر با هدف بررسی زمینه‌ها و پیامدهای پدیده کودک همسری در جامعه روستایی تدوین شده است. روش پژوهش، کیفی بوده و برای گردآوری داده‌های از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه ساخت یافته استفاده شده است. برای این منظور با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند با ۳۸ نفر از زنانی که تجربه کودک همسری زیر ۱۵ سال داشتند، مصاحبه عمیق به عمل آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها مبتنی بر نظریه داده‌بنیاد با استفاده از کدگذاری نظری متن مصاحبه‌ها تحلیل شد. یافته‌های تحقیق نشان داد، شرایط علی و زمینه‌ای مقوم و مؤثر در گسترش پدیده کودک همسری در روستاها عبارتند از: فقر، شرایط فرهنگی و اجتماعی، استفاده از فضای مجازی، خانواده ناپایدار، نگرش جنسیت‌زده، رسوم و سنت‌های محلی درخصوص ازدواج و رشد جسمی سریع. به علاوه این پدیده پیامدهای منفی مختلفی از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان از جمله: تجربه خشونت توسط کودک همسران، فقدان قدرت تصمیم‌گیری و دخالت خانواده‌ها، فرار از زندگی مشترک و افزایش نرخ طلاق، ناتوانی در مسئولیت‌های زناشویی، ناتوانی در حفظ سلامتی، افزایش تعداد فرزندان طلاق که ناشی از حاملگی‌های ناخواسته و بی‌علاقگی زوجین داشته است. کلیدواژگان: ازدواج، کودک همسری، مناطق روستایی، استان آذربایجان غربی.

I. دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران (نویسنده مسئول).

Email: a.kabiri@urmia.ac.ir

II. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

ارجاع به مقاله: کبیری، افشار؛ و ولایی، محمد، (۱۴۰۴). «مطالعه کیفی زمینه‌ها و پیامدهای کودک همسری در روستاهای استان آذربایجان غربی». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۴(۲۶): ۱۷۸-۱۵۳. <https://doi.org/10.22084/csr.2025.29695.2299>
صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه: https://csr.basu.ac.ir/article_5953.html?lang=fa

© حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۴. ناشر این مقاله، دانشگاه بوعلی سینا است.
این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.
Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

۱. مقدمه

کودک همسری (Child Marriage) یکی از مسائل پرفراز و نشیب در جامعه امروزی است که به نظر می‌رسد با گذشت زمان و با وجود تغییر و تحولات بنیادین در برخی باورها، واقعیت‌ها و فرهنگ‌ها به رغم وجود مظاهر زندگی مدرن، مصادیق عینی کم‌تری برای آن پیدا شود، اما در عصر حاضر نیز شاهد مقاومت زیرساخت‌های سنتی در مقابل رفتارها و تغییرات فرهنگی در خصوص کودک همسری هستیم، تا جایی که مطالعه در نظام‌های حقوقی، نشان از مبتلا به بودن جوامع به مسئله کودک همسری دارد (امرالله‌نی و همکاران، ۱۳۹۹: ۹). «کودک همسری» فارغ از جنسیت، در مورد ازدواج دختران و پسران به کار می‌رود، اما اغلب به خاطر مسائل ناشی از سنت‌های قومی- محلی، نگرش‌های جنسیتی، مردسالاری و مشکلات اقتصادی خانواده، بیش‌تر این نوع ازدواج در مورد دخترانی که در سنین کودکی مجبور به ازدواج با مردان بزرگسال می‌شوند به وقوع می‌پیوندد (حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۰۷). کودک همسری به طور پراکنده در اغلب نقاط جهان وجود دارد. ولی میزان آن در اروپا، آمریکای شمالی و غرب آسیا کم‌تر (لی‌استرات^۱ و همکاران، ۲۰۱۱) و در جنوب آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین بیش‌تر است. به طوری که در جنوب آسیا حدود ۳۱ میلیون، جنوب صحرای آفریقا ۱۴ میلیون و در آمریکای لاتین حدود ۶/۶ میلیون پیوند زناشویی زیر ۱۸ سال رخ می‌دهد (نور^۲، ۲۰۰۹). آمارها نشان می‌دهد، در سراسر جهان، بیش از ۷۰۰ میلیون زن زنده امروزی قبل از ۱۸ سالگی ازدواج کرده‌اند (یونیسف^۳، ۲۰۱۹). هم‌چنین، در سال ۲۰۱۹ میلادی برآورد شده است که ۲۱ درصد از دختران در سراسر جهان زیر سن قانونی ازدواج (۱۸ سال) کرده‌اند (کلین^۴ و همکاران، ۲۰۱۹) و این مورد در کشور هند به دلیل وجود جمعیت خیلی زیاد سهم بسیار گسترده‌ای (بیش از ۴۷ درصد) در ثبت ازدواج‌های کودکانه (کودک همسری) دارد (بینو^۵ و همکاران، ۲۰۲۲: ۲). براساس آمار انجمن «نه به کودک همسری دختران»، هم اکنون حدود ۶۵۰ میلیون زن به عنوان کودک همسر وجود دارند (گرلز نات برایدز^۶، ۲۰۲۲). در ایران نیز آماری بالایی از کودک همسری وجود دارد. بررسی‌های داخلی نشان می‌دهد، از هر ۱۰ دختر زیر ۱۸ سال یک نفر و در مناطق روستایی از هر ۵ دختر یک نفر، تن به کودک همسری می‌دهند (عظیمی^۷، ۲۰۲۰).

مطالعات مختلف نشان می‌دهد ازدواج دختران در سنین پایین پیامدهای مختلفی دارند. چنان‌چه، کودک همسری با ترک و عدم پیشرفت تحصیل، استفاده کم‌تر از خدمات مراقبت‌های بهداشتی پیشگیرانه، قدرت چانه‌زنی کم‌تر در خانواده، آزار فیزیکی و جنسی، خشونت خانگی، کتک‌کاری و ... مرتبط است و آینده دختران در این ازدواج‌ها به شدت به خطر افتاده و در برخی مواقع به سوی نابودی و در مواردی خودکشی پیش می‌رود (کورتو و وئنا^۸، ۲۰۲۳: ۲). هم‌چنین، از نظر قانونی، کودک همسری با مشکلات و مسائل بسیاری زیادی همراه است که خانواده‌ها و جامعه را درگیر آن‌ها می‌کند، مشکلاتی از قبیل: جلوگیری از حق تحصیل کودک، جدایی کودک از والدین و خانواده، تعهد کودک پسر به پرداخت نفقه و به دنبال آن تعهد به اشتغال و کسب درآمد و نیز تعهد کودک دختر به خانه‌داری و بارداری، عدم پشتیبانی و حمایت از کودک همسران ناشی از نبود دانش کافی، امکان خطرات و تهدیدات خشونت خانگی، نداشتن توان و اهلیت قانونی آنان برای طرح دعاوی مختلف احتمالی ناشی از زوجیت از جمله: دعاوی نفقه و مهریه، ضرب و جرح و توهین، طلاق، گرفتن شناسنامه فرزند، مطالبه سهم‌الارث خود یا فرزند، درخواست سرپرستی فرزند و غیره (مینا و کریمی‌خجری، ۱۳۹۹: ۲۶۵۴). علاوه بر این‌ها، از آثار پدیده کودک همسری می‌توان به افزایش نرخ طلاق، کودک بیوگی، رشد کودکان بی‌سرپرست، سوء استفاده جنسی از دختران، تداوم چرخه فقر و فحشا، افزایش بیماری‌های جسمی و جنسی و روحی برای دختران اشاره کرد (هاشمی‌نسب و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۲). در کنار پیامدها، از عوامل اصلی و تأثیرگذار بر این پدیده، می‌توان به فقر، از دست دادن معیشت، کمبود آموزش، بیکاری، کاهش فرصت‌های اقتصادی، هنجارهای اجتماعی و ناامنی فزاینده‌ای که دختران جوان مجرد با آن روبه‌رو هستند، اشاره کرد (استارک^۹، ۲۰۲۱: ۲۱۱).

در کشور ما ایران نیز، داده‌های منتشرشده از سوی مرکز آمار ایران نشان از روند صعودی این پدیده در سال‌های اخیر دارد و مسئله کودک همسری به جهت تبعات و اثرات منفی که بر دختران جوان و خانواده دارد، به یکی از

مهم‌ترین دغدغه‌های اجتماعی و جامعه‌شناختی تبدیل شده و این پدیده در سکونتگاه‌های روستایی بیش‌ترین فراوانی را دارد. براساس آمار «وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران» مرکز آمار ایران در زمستان ۱۴۰۱ ه.ش.، تعداد ۲ ازدواج پسر و ۶۲۲۷ ازدواج دختر کم‌تر از ۱۵ سال ثبت شده است. از سوی دیگر آمار فصلی ازدواج برای این بازه سنی از دختران، با توجه به آمارهای مشابه فصلی طی دو سال اخیر بالاترین تعداد را نشان می‌دهد (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۱). براساس داده‌ها آماری موجود، نرخ ازدواج دختران زیر ۱۵ سال به نسبت کل ازدواج‌ها در استان آذربایجان غربی در پنج سال اخیر از سال ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۲ ه.ش. از متوسط ۵ درصدی پایین نیامده است که بخش عمده‌ای از این میزان ازدواج‌ها نیز در مناطق روستایی بوده است (همان). در این راستا، در برخی از مناطق روستایی استان آذربایجان غربی (مانند؛ قطور شهرستان خوی، کوهسار شهرستان سلماس و قیچاق شهرستان چهاربرج)، یکی از پدیده‌های اجتماعی که در این مناطق طی یک دهه اخیر نمایان شده و بدل به مشکلی اجتماعی شده است، ازدواج زودهنگام دختران و به عبارتی گسترش پدیده کودک همسری می‌باشد.

شواهد و واقعیت‌های جامعه‌ما نشان می‌دهد در جامعه ما هنجارهای سنی ازدواج بیش از همیشه پارادوکسیکال است، به طوری که از یک سو با تأخیر در سن ازدواج مواجهیم و از سوی دیگر با پیش‌رسی ازدواج یا کودک همسری مواجه هستیم که حکایت از پرابلماتیک بودن وضعیت هنجار سنی ازدواج هست که در این پژوهش به عوامل و پیامدهای ازدواج‌های زودهنگام یا کودک همسری در سطح روستاهای استان آذربایجان غربی پرداخته شده است. برخی از روستاهای استان آذربایجان غربی مانند بیش‌تر نقاط جهان با پدیده کودک همسری یا ازدواج دختران در سنین پایین مواجه هستند و این موضوع به یک سنت یا رسم اجتماعی در این روستاها تبدیل شده و با وجود این که اثرات و پیامدهای منفی و نامطلوب بسیاری دارد و مردم نیز از نزدیک شاهد آن‌ها هستند، کم‌تر کسی در مواجهه با این پدیده مقاومت می‌کند و عوامل داخلی در روستاها نیز در گسترش آن کمک می‌کنند. لذا، با توجه به این که ازدواج کودک-دختران اثرات و پیامدهایی سوئی برای فرد در سطح خرد، خانواده در سطح میانی و جامعه در سطح کلان دارد و عوارض این مشکلات می‌تواند در جامعه (به خصوص جوامع روستایی) نیز شیوع یافته و آن را به سوی مشکلات و آسیب‌های عدیده‌ای سوق دهد؛ بررسی مسئله فوق از اهمیت و ضرورت خاصی برخوردار بوده و نیازمند تأمل‌های نظری و تجربی در سطح آکادمیک است. بنابراین پژوهش حاضر درصدد است تا به این پرسش اساسی پاسخ دهد که مکانیزم علی و شرایط علی تأثیرگذار بر شکل‌گیری پدیده کودک همسری از منظر خود کودک همسران کدامند (خودتفسیری)؟ و پیامدهای کودک همسری از نگاه دخترانی که تجربه‌یسته دارند، چیست؟

۲. مبانی نظری تحقیق

ازدواج در سن قبل از ۱۸ سالگی اغلب به عنوان کودک همسری تعریف شده و به طور گسترده به عنوان نقض حقوق بشر شناخته می‌شود و نشانگر نابرابری جنسیتی است که سلامت کودک را به مخاطره می‌اندازد (روست^۱ و همکاران، ۲۰۲۲: ۲). صندوق جمعیت سازمان ملل «ازدواج کودکان» را ازدواج‌های زیر سن ۱۸ سال تعریف می‌کند چرا که در این سن کودکان به لحاظ اقتصادی، روانی، جسمی آماده به عهده گرفتن نقش‌های خانه‌داری مانند؛ بچه‌آوری، خانه‌داری و تربیت بچه نیستند (فتائی و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۱۳). در اصطلاح حقوق بشر نیز، ازدواج کودک بدین معنی است که زوجین یا یکی از آن‌ها، کودک بوده و ازدواجی تحت قوانین مدنی، مذهبی و یا عرفی با ثبت یا بدون ثبت رسمی، صورت بگیرد. از دیگر سو، با عنایت به تعریف ماده یک کنوانسیون حقوق کودک که به طفل زیر ۱۸ سال کودک اطلاق شده، ازدواج قبل از هیجده سالگی، ازدواج زودهنگام نامیده می‌شود (فرهمند و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۸). همین‌طور، براساس تعریف صندوق کودکان ملل متحد، هر ازدواجی اعم از رسمی یا غیر رسمی که در آن یکی از طرفین یا هر دو زیر سن ۱۸ سال باشند، ازدواج کودکان محسوب می‌شود (کوشکی و کلارک^۲، ۲۰۲۱: ۵۸).

ازدواج زنان در سنین پایین به منزله چالشی مهم و قابل تأمل، در بخش‌های مختلفی از جهان رواج دارد. در دهه‌های گذشته، ازدواج کودکان به ویژه در کشورهای در حال توسعه و فقیر به عنوان تهدیدی برای سلامت فردی

و توسعه اجتماعی دختران مورد توجه قرار گرفته است (باهومیک^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۱). این عمل به‌طور گسترده‌ای با عوارض منفی برای سلامتی و رشد کودک دختران همراه است؛ زیرا آسیب‌های ناشی از ازدواج در سنین پایین عمدتاً بر دختران تأثیر می‌گذارد که احتمال ازدواج آن‌ها در کودکی بسیار بیش‌تر از پسران است (سلحشور و حبیب‌پور، ۱۴۰۰: ۳۳؛ همپچسک^{۱۳} و همکاران، ۲۰۲۱: ۵۹). به‌علاوه، هنگامی که دختری قبل از این‌که از نظر جسمی و ذهنی به بلوغ کافی برسد ازدواج می‌کند، با مشکلات متعددی روبرو می‌شود که حتی گاهی اوقات، پیامدهای آن در خانواده و جامعه نیز نمود پیدا می‌کند (بینو^{۱۴} و همکاران، ۲۰۲۲: ۲).

بررسی‌ها در کشورهای آفریقایی و جنوب آسیا نشان می‌دهد، زنانی که در سنین کودکی ازدواج می‌کنند، از نظر سلامت جنسی و جسمی شرایط به مراتب ضعیف‌تری دارند و بیش‌تر مورد خشونت، کتک‌کاری و آزار جنسی در مقایسه با هم‌سالان خود که در سنین بالا ازدواج می‌کنند، قرار می‌گیرند و آن‌ها خیلی زود ترک تحصیل کرده و از ادامه تحصیل باز می‌مانند و به‌طور بالقوه چرخه‌های فقر را حفظ و تداوم می‌بخشند (روست^{۱۵}؛ ۲۰۲۲: ۲). ذکر این نکته ضروری است که، متأهل بودن و ازدواج می‌تواند با ایجاد ثبات اجتماعی و مالی به‌عنوان یک عامل محافظتی در برابر انواع بیماری‌ها یا مرگ و میر زنان و دختران عمل کند، که به نوبه خود می‌تواند از نتایج مثبت ازدواج دختران و پسران باشد. با این حال، ازدواج کودکان یا کودک همسری در سنین زیر ۱۸ سال اتفاق می‌افتد، ممکن است به‌عنوان تهدیدی برای سلامت و رفاه زن عمل کند (ابرا^{۱۶} و همکاران، ۲۰۲۰). در واقع، ازدواج کودکان یک گذار استرس‌زا از نوجوانی به بزرگسالی به‌شمار رفته، نقض حقوق بشر بوده و سلامت باروری و تغذیه‌ای کودکان را به خطر می‌اندازد (تیواری^{۱۷} و همکاران، ۲۰۲۳: ۲). افزون بر این، حذف مسئله کودک همسری یکی از اهداف توسعه پایدار است که به امضای بیش از ۱۹۰ کشور مختلف جهان رسیده است. با این حال، در بسیاری از زمینه‌ها، هنجارهای نابرابری جنسیتی و اجتماعی که حقوق دختران را محدود می‌کنند، به اندازه‌ای و تأثیرگذار هستند که حتی در مواجهه با این تعهدات جهانی دولت‌ها، پدیده کودک همسری را تداوم و قوت می‌بخشند (ناود^{۱۸} و همکاران، ۲۰۲۲: ۱۸).

۳. نظریه‌های مرتبط با کودک همسری

در بررسی مسئله کودک همسری غالباً «فقر اقتصادی» به‌عنوان مهم‌ترین دلیل بسترساز این موضوع مطرح می‌شود. اولین بار «بکر» نگاه اقتصادی به پدیده ازدواج را در قالب مدل «حداکثر سازی مطلوبیت» تئوریزه کرده است و همه عواملی که می‌تواند بر رفتار و تصمیم ازدواج تأثیر بگذارد، از نگاه مطلوبیت و منافع حاصل از ازدواج، مورد بررسی قرار داده است. دیگر تئوری اقتصادی ازدواج بر مبنای تحلیل هزینه-فایده می‌تواند باعث به تأخیر انداختن ازدواج در جست‌وجوی همسری با ویژگی‌های خاص و بر عکس، تعجیل در ازدواج شود. «وقتی فرد مجرد ازدواج می‌کند همسر او بخشی از منافع غیر تجاری را فراهم می‌کند که در وضعیت مجردی باید برای آن‌ها بهایی پردازد. این‌ها بخشی از دادوستدهای ضمنی هستند که جانشین قراردادهای بازاری برای افراد می‌شود (حاجیلو و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۰۷). در این راستا، در جدول ۱، برخی از مهم‌ترین نظریه‌های مرتبط به کودک همسری آورده شده است.

جدول ۱: نظریه‌های مرتبط با موضوع کودک همسری (مطالعات کتابخانه‌ای، ۱۴۰۳).

Tab. 1: Theories Related to the Subject of Child Marriage (Library Research, 2024).

نظریه و نظریه‌پرداز	توضیحات
تغییر خانواده کایت چیپاسی ^{۱۹} (۱۹۹۶)	بین عوامل اجتماعی- فرهنگی و رشد خود و خانواده به‌عنوان یک واسطه ارتباط وجود دارد. این مدل رابطه بین جامعه و فرهنگ، خانواده و توسعه فردی و چگونگی درک کودکان به‌عنوان ارزش اقتصادی توسط والدین را توصیف می‌کند (باتیرا و پساندو ^{۱۸} ، ۲۰۲۱).

این نظریه مفهوم تنگ‌دستی فرهنگی را مطرح می‌کند. این نظریه نقش هنجارهای اجتماعی، محدودیت‌های اجتماعی-فرهنگی و انگ تحمیل‌شده بر افراد در جوامع را تشریح می‌کند. برخی از این دیدگاه‌ها به درک این که چرا به راحتی نمی‌توان موانع کاهش ازدواج کودکان را از بین برد، کمک می‌کند (هاشمی‌نسب و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۴).	گلفاند ^{۱۹} و همکاران (۲۰۰۶)
ترکیبی از عوامل فردی، اجتماعی و زمینه‌ای از جمله؛ احساس ناامنی مرتبط با خشونت و درگیری (که ازدواج زودهنگام را به یک استراتژی «محافظت‌کننده» برای دختران جوان تبدیل می‌کند)، محدودیت‌های مالی از طرف خانواده‌ها، اجرای قوانین ناکافی، اختلاف بین دانش اجتماعی و شخصی (یا خانوادگی) در مورد سن رسمی ازدواج، ارزش‌های فرهنگی خانوادگی (که ازدواج کودکان را عادی می‌کند و آن‌را به‌عنوان یک نتیجه مطلوب برای دختران جوان معرفی می‌سازد) و مناسبات مذهبی موجب شیوع مداوم این پدیده است (هاشمی‌نسب و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۷۴).	کوهنو ^{۲۰} و همکاران (۲۰۲۰)
بلوغ جسمانی برای دختران و اشتغال فعال برای مردان تعیین‌کننده سن ازدواج است، که این سن تقریباً بین سنین ۱۴ الی ۱۸ سال است. این نظریه به این امر اشاره دارد که نمی‌توان به‌طور قطعی از نامطلوب بودن ازدواج زودهنگام کودکان صحبت کرد. توانایی‌های اقتصادی مردان تنها پس از ورود به بازار کار آشکار می‌شوند. در حالی که که توانایی‌های زنان در وظایف سنتی همچون فرزندآوری، مراقبت از کودکان و کار خانگی تعریف می‌شود (مرتضی‌زاده و همکاران، ۱۴۰۳: ۲۱۰).	نظریه زمان‌بندی ازدواج باموند و ماسکین (۱۹۷۹)
طبق این نظریه، در ازدواج زود هنگام، والدین دختر معمولاً او را مجبور به ازدواج با پسر بزرگتر بدون در نظر گرفتن علایق او می‌کنند و حق کودکی را از او سلب می‌کنند. در بیش‌تر موارد دختر ازدواج را تأیید نمی‌کند، اما با این وجود توسط خانواده‌اش تحت فشار قرار می‌گیرد، زیرا آن‌ها در این موضوع دست بالا را دارند (هوری ^{۲۱} ، ۲۰۲۱).	نظریه تعارض
این نظریه بیان می‌کند که جلوگیری از ازدواج کودکان نیازمند توانمندسازی والدین است. لذا بر کاهش پیامدهای منفی بر زندگی دخترانی که قبلاً ازدواج کرده‌اند، تأکید می‌کند. طبق این نظریه هیچ راه حل واحدی برای پایان دادن به ازدواج کودکان وجود ندارد و هر کس باید نقشی را ایفا کند (برای‌دز ^{۲۲} ، ۲۰۱۴).	نظریه تغییر
بیش‌تر به ازدواج از دیدگاه فایده‌گرایانه می‌نگرد. براساس این تئوری، افراد زمانی تن به ازدواج می‌دهند که سود و منفعتی برای آن‌ها در برداشته باشد؛ یعنی بتوانند از طریق ازدواج، جایگاه و منزلت اجتماعی خود را حفظ و یا کسب کنند، در غیر این‌صورت ممکن است سن ازدواج به تأخیر بیفتد. ازدواج میان همسایگان بسیار متداول است که معمولاً از لحاظ شغل، درآمد و دیگر ویژگی‌های قشری مشابه هم‌اند (مرادی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹).	نظریه گزینش معقولانه هکتر (۲۰۰۶)
درنظریه مبادله، در چرخه‌ای به نام فراگرد تبادل، نشان می‌دهد بیش‌تر رفتارهای بشری براساس منافع است که از تبادل بین فردی آغاز می‌شود، سپس به تبادل بین فرد و گروه برای تمایز منزلت و قدرت، مشروعیت و سازمان‌یافتگی و در نهایت دگرگونی اجتماعی می‌شود (مرادی و همکاران، ۱۴۰۳: ۹).	نظریه مبادله بلاو (۲۰۰۲)

۳. پیشینه پژوهش

به این ترتیب پس از بررسی نظری موضوع مورد بحث می‌توان گفت، مطالعات مختلفی در داخل و خارج از کشور در ارتباط با پدیده کودک همسری و ازدواج کودکان انجام شده است که در جدول ۲ به تعدادی از آن‌ها به صورت خلاصه اشاره می‌شود.

جدول ۲: برخی از مطالعات داخلی و خارجی انجام‌شده در زمینه موضوع مورد بحث (مطالعات کتابخانه‌ای، ۱۴۰۲).

Tab. 2: Selected Domestic and International Studies Conducted on the Subject under Discussion (Library Research, 2024).

نویسنده و سال	عنوان	نتیجه
حاجیلو و همکاران (۱۴۰۰)	علل زمینه‌ساز کودک همسری (مطالعه موردی زنان دارای تجربه‌زیسته مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی تبریز)	براساس تحلیل مضمون که برای استخراج داده از مصاحبه‌ها استفاده شده، ۲۱ زیر مضمون و ۷ مضمون کلی به‌دست آمده است که براساس آن، بلوغ جنسی زودرس، مردسالاری، تعصبات مذهبی، موقعیت محل زندگی و زندگی با پدر و مادر ناتنی مهم‌ترین علل زمینه‌ساز کودک همسری در شهر تبریز است.

پورطالب و همکاران (۱۴۰۰)	کودک همسری: رویکردی پدیدارشناسانه	افراد بنا به ترجیحات شخصی خود راهکارهای مختلفی برای والدین و جامعه و خود جوانان در حوزه رفع چالش‌های کودک همسری پیشنهاد کرده‌اند. در این میان توجه به شرایط بومی، استفاده از ابزار فرهنگ‌سازی و وجود سازوکار رسمی برای اهمیت‌دهی به رضایت افراد در ازدواج جایگاه مهمی دارد.
سلحشور و حبیب‌پور (۱۴۰۰)	تحلیل جامعه‌شناختی نقش فقر در تجربه کودک همسری (موردی: زنان شهر چابهار)	مقوله مرکزی منتزع از ازدواج کودکان در بین افراد مورد مطالعه، «فقر مضاعف و کودک همسری چندوجهی» است. یافته‌ها بر این دلالت داشتند که ازدواج در کودکی، دختران را در معرض انواع آسیب‌های آشکار و غیر مستقیم از جمله کودک مادری، کودک بیوه‌گی، خشونت خانگی، بازماندگی تحصیلی، بازتولید چرخه فقر، افسردگی مفرط و انزوای اجتماعی قرار می‌دهد.
هاشمی‌نسب و همکاران (۱۴۰۱)	واکاوی کیفی تجربه کودک همسری در بین زنان جداشده از همسر شهر کرمان	مقوله‌های به‌دست آمده عبارت‌اند از نبود خانواده به‌عنوان پناهگاهی امن، ضعف قوانین در ازدواج، فقر و تنگ‌دستی، پدرسالاری و استیلاي قدرت پدر، سنت‌ها و باورهای مذهبی و فرهنگی، نداشتن درک روشن از هویت خود، درمندی روحی و جسمی، تجربه خشونت، ناتوانی در مسئولیت‌های زناشویی، بی‌قدرتی و ناتوانی در تصمیم‌گیری، بی‌علاقگی به زندگی مشترک، ترک و طلاق. مقوله هسته بازاندیشی «خود» در جداشدن از زندگی زود هنگام کودکان است.
برخوردار و عنبری (۱۴۰۱)	رسم کودک همسری و نابرابری در آموزش رسمی دختران روستایی (مطالعه روستاهای شهرستان الشتر)	بسترهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی (مانند سنت‌ها و رسوم فرهنگی، تربیت اجتماعی محلی و قبیله‌ای، اقتصاد خانواده، وضعیت سرپرستی خانواده و ...) از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ترک تحصیل دختران در مناطق روستایی بوده‌اند. مهم‌ترین عامل مؤثر در میان عوامل موجود، هنجار «ازدواج زود هنگام» دختران و به تعبیر بهتر «رسم کودک همسری» در مناطق مورد مطالعه بوده است.
فتائی و همکاران (۱۴۰۱)	مطالعه زمینه‌ها و پیامدهای کودک همسری در استان لرستان	یافته‌ها نشان می‌دهد مشروعیت قانونی، سنت‌ها، فضای آشفته خانواده، هنجار پاک‌دامنی و ترک تحصیل از علل عمده این ازدواج‌ها هستند. ساکنان اجتماع با اعمال فشار و خانواده‌ها با مجبور کردن دختران‌شان این ازدواج‌ها را ترتیب می‌دهند. کودک همسری نه تنها نقض حقوق کودکان است، بلکه سلامت مادران و نوزادان آنان را به خطر می‌اندازد.
کمالی و همکاران (۱۴۰۰)	پیامدهای ازدواج دختران در دوران کودکی	نتایج تحقیق نشان‌دهنده پیامدهای ازدواج دختران در دوران کودکی است که شامل انزجار و تنفر جنسی، ضعف سرمایه فرهنگی، ضعف روابط اجتماعی، مردانگی بسط‌یافته، کودک-مادری، کودک-مطلقگی، کودک-همسری مضاعف، کودک-مطلقگی مضاعف، نگرش منفی‌گرایانه و گسست‌های روان‌تنی می‌شود.
فرهمند و همکاران (۱۳۹۹)	واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری: درهم‌آمیختگی عاطفی - فکری و بی‌قدرتی	نتایج نشان می‌دهد که ازدواج در سنین پایین، زنان را با بی‌قدرتی در زمینه فردی و تعاملی در روابط زناشویی روبرو می‌کند. کنش آنان در مقابل مسئله بی‌قدرتی به شکل پنهان‌کاری، طلاق، سازگاری و سکوت اجباری رخ می‌دهد. از پیامدهای آن نیز می‌توان به دل‌زدگی زناشویی، عدم رضایت از زندگی، سرخوردگی، انزوای اجتماعی و طلاق عاطفی اشاره کرد.
بارسنز ^{۳۳} و همکاران (۲۰۱۵)	بررسی پیامدهای اقتصادی ازدواج‌های زود هنگام: یک مطالعه مروری	شواهد حاکی از آن است دخترانی که به احتمال زیاد زود ازدواج می‌کنند، در خانواده‌های فقیر به‌سر می‌برند، در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و از فرصت‌های محدودی برای آموزش برخوردارند و در نیروی کار مشارکت دارند.

نویسنده و سال	عنوان	نتیجه
جان ^{۲۴} و همکاران (۲۰۱۸)	ازدواج کودکان و کیفیت روابط در اتیوپی	ازدواج تغییرات زیادی در زندگی دختران به‌ویژه در زندگی دختران با ازدواج زودهنگام ایجاد می‌کند و گذار ناگهانی جهت پذیرش نقش‌ها و مسئولیت‌های بزرگسالی قبل از آمادگی برای پذیرش نقش‌های جدید در آنان ایجاد می‌کند. تحقیقات به‌طور مداوم پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، دموگرافیک و سلامتی ازدواج کودک همسری را برای عروس‌های کودک، خانواده‌های آن‌ها و جوامع را متذکر شده‌اند.
یو کیج ^{۲۵} و همکاران (۲۰۱۲)	پیش‌بینی تأثیر همه‌گیری بیماری کووید ۱۹ بر ازدواج کودکان	نتایج نشان داد، ازدواج کودکان در کشورهای مورد مطالعه در دوره مورد بررسی روند کاهشی داشته و اتخاذ سناریوهای متعدد می‌تواند این روند را نیز کاهش دهد.
روست ^{۱۰} و همکاران (۲۰۲۲)	ازدواج کودک یا تجاوز قانونی؟ مقایسه قانون و رویه در سراسر ایالات متحده	قانونی بودن ازدواج کودکان و معافیت‌های زناشویی طبق قانون تجاوز جنسی، خلاءهای قانونی برای اعمال قانون تجاوز و خشونت جنسی را فراهم می‌کند که در غیر این صورت این امکان وجود داشت که جرم محسوب شود.
اگاروال ^{۲۶} و همکاران (۲۰۲۲)	ازدواج کودکان و سلامت روان دختران نوجوان: یک مطالعه کوهورت طولی از اوتار پرادش و بیهار، هند	سلامت روان یکی از مؤلفه‌های مهم ازدواج است که باید در سیاست‌ها و برنامه‌های جلوگیری از ازدواج زودهنگام در نظر گرفته شود و به همین ترتیب سلامت روان عروس‌های جوان باید در مرکز خدمات بهداشتی اجتماعی و مادران سنجیده شود.
کورنو و وئن ^۸ (۲۰۲۳)	ازدواج کودکان به‌عنوان بیمه غیررسمی: شواهد تجربی و شبیه‌سازی سیاست	نتایج نشان داد، اجرایی طرح ممنوعیت ازدواج کودکان می‌تواند سن ازدواج را تثبیت نموده و حداقل سن ازدواج را مشخص نماید. با توجه به این‌که اغلب خانوارهای کم‌درآمد قربانی کودک همسری می‌شوند، در نظر گرفتن کمکی نقدی برای خانواده‌های ممکن است ازدواج‌های زودهنگام را کاهش دهد.
تیواری ^{۱۵} و همکاران (۲۰۲۳)	نقش ازدواج کودکان و اختلالات زناشویی بر فشار خون بالا در زنان - یک مطالعه نماینده ملی از هند	نتایج نشان می‌دهد که استراتژی‌های بهداشت عمومی باید اثرات زمینه‌ای بیوه/طلاق/اجدایی را در میان زنانی که در کودکی ازدواج کرده‌اند در نظر بگیرند. به‌طورهم‌زمان، راهکارهای برای کاهش بروز ازدواج کودکان در محدوده مورد مطالعه اتخاذ و پیامدهای بهداشتی آن اطلاع رسانی شود.

بررسی پیشینه تجربی تحقیق سه رویکرد و نتیجه متفاوت داشته است. به نظر می‌رسد که تاکنون پژوهش‌های اندکی در این زمینه انجام شده و پژوهش‌های صورت‌گرفته نیز اغلب به پیامدهای زودهنگام آن از قبیل ترک تحصیل، مشکلات جنسی و ... پرداخته‌اند و کم‌تر به عوامل مؤثر بر ترویج آن و پیامدهای درازمدت کودک همسری توجه کرده‌اند. مسئله دیگر این‌که تاکنون بیش‌تر شاهد نگاه به مسئله از منظر دیگران و برون‌نگری مواجه بوده‌ایم. بدین معنا که افرادی خارج از دخترانی که چنین ازدواج‌هایی را تجربه کرده‌اند به شکل مخالفت یا موافقت در باب آن سخن رانده‌اند و نگاه خود کودک-دختران ازدواج کرده در این زمینه مورد غفلت واقع شده است. مسئله سوم این‌که، در ارتباط با ترویج پدیده کودک همسری در مناطق روستایی استان آذربایجان غربی مطالعه‌ای انجام نشده و با توجه به این‌که این پدیده در برخی از مناطق روستایی این استان به شدت رشد می‌کند، از این‌رو بررسی ابعاد گوناگون اجتماعی و فرهنگی ازدواج زودهنگام به‌ویژه با تأکید بر تجربه زیسته دختران کودک ازدواج‌کرده روستایی ضروری به نظر می‌رسد. این پژوهش درصدد شناسایی عوامل مؤثر بر ترویج پدیده کودک همسری و پیامدهای آن از دیدگاه افرادی که این پدیده را تجربه کرده‌اند، شناسایی نمایند.

۴. روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف از نوع کاربردی - توسعه‌ای و از لحاظ ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی و ژرفانگر می‌باشد. به منظور گردآوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز از مطالعات کتابخانه‌ای (اسنادی) و میدانی (مصاحبه‌های نیمه - ساختاریافته و مشاهده) استفاده گردید. بنیان فلسفی تحقیق مبتنی بر روش‌های کیفی است که از میان این روش‌ها، روش گراندد تئوری (نظریه مبنایی) برگزیده شد. قلمرو مکانی این مطالعه روستاهای بخش قطور شهرستان خوی، بخش کوهسار شهرستان سلماس و بخش مرکزی شهرستان چهاربرج واقع در استان آذربایجان غربی است و به لحاظ جمعیتی نیز مشارکت‌کنندگان شامل زنان و مادرانی است که در سنین زیر ۱۵ سال ازدواج نموده و تجربه زیسته کودک همسری داشته‌اند. هر چند افرادی که با آن‌ها مصاحبه انجام گرفت، اغلب در زمان مصاحبه در سنین بالای ۱۸ الی ۴۰ سال قرار داشتند ولی ازدواج همه آن‌ها در سن ۱۵ و کمتر از آن اتفاق افتاده است. قلمرو زمانی پژوهش نیز از بهار ۱۴۰۲ و تا تابستان ۱۴۰۳ ه.ش. بوده است. لازم به ذکر است، با توجه به این‌که آمار خیلی دقیقی از این خانوارها در دست نبود از روش‌های هدفمند بهره‌گرفته شد. برای انتخاب افراد نمونه از بین روش‌های نمونه‌گیری تحقیقات کیفی و با عنایت به آشنایی پژوهش‌گران به روستاهای مورد مطالعه، آمار خانه‌های بهداشت و اطلاعات دهیاران از نمونه‌گیری هدفمند با روش متواتر نظری استفاده شد، که روشی غالب در تکنیک نظریه مبنایی (گراندد تئوری) است. در این روش ابتدا پژوهش‌گر بر اساس قضاوت خود از بهترین منابع اطلاعاتی از قبیل مشاهده، مصاحبه یا منابع مکتوب، بهترین انتخاب‌ها را انجام می‌دهد و سپس به دنبال نمونه‌هایی می‌رود که تئوری ایجادشده را کامل کنند (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۴۳). لذا، داده‌های مورد نیاز به صورت میدانی با استفاده از روش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۳۸ خانوار هدف پژوهش (زنان و مادرانی که کودک همسری را تجربه کرده‌اند) به دست آمد. به عبارتی محققان این پژوهش با انجام ۳۸ مصاحبه نیمه ساختاریافته به اشباع نظری رسیدند. مصاحبه‌ها با هماهنگی به‌ورز روستا، دهیار و محققان در محل سکونت نمونه آماری انجام شده و مدت زمان انجام هر مصاحبه بین ۱/۵ الی ۲ ساعت بوده است. معیار اصلی انتخاب نمونه‌ها شرکت آگاهانه، داوطلبانه، اجازه خانواده، حفظ بی‌نامی، محرمانه بودن اطلاعات و برخورداری از حق کناره‌گیری از پژوهش از جمله ملاحظات اخلاقی لحاظ شده در این پژوهش است. برای آغاز کار و مصاحبه ابتدا محورهای اصلی گفتگو در جست‌وجوی زمینه‌ها، عوامل و پیامدهای کودک همسری مشخص شده، سپس پرسش‌های هدفدار با داوطلبان مصاحبه شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با روش استراس و کوربین و هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها صورت گرفت. در این روش داده‌های کیفی به دست آمده از مصاحبه‌ها به صورت دستی و با روش کدگذاری در سه مرحله آزاد^{۱۵}، محوری^{۱۶} و گزینشی^{۱۷} مورد تحلیل قرار گرفت.

لازم به ذکر است جهت دستیابی به اعتبار سؤالات کلی و اولیه مصاحبه از نظرات اساتید دانشگاه و برخی از پژوهش‌گران این حوزه استفاده گردید و در جریان مصاحبه سؤالات جزئی‌تر براساس پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان پرسیده شد. برای حصول اطمینان از قابلیت اطمینان داده‌های پژوهش از روش مطالعه مکرر، مقایسه داده‌ها، خلاصه - سازی و دسته‌بندی اطلاعات بدون این‌که در داده‌ها تغییری ایجاد شود، استفاده گردید. هم‌چنین جهت تأیید صحت علمی و استحکام داده‌های پژوهش از قابلیت تأیید، قابلیت اعتبار و قابلیت اعتماد استفاده گردید.

۵. یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی تحقیق نشان داد، ۱۰۰ درصد پاسخ‌گویان این پژوهش زنان و مادرانی است که پدیده کودک همسری را تجربه کرده و در سنین ۱۵ و یا کمتر از ۱۵ ازدواج کرده‌اند، از نظر سنی نیز ۱۳/۲ درصد زیر ۱۵ سال، ۲۸/۹ درصد بین ۱۶ الی ۲۰ سال، ۳۴/۲ درصد بین ۲۱ الی ۲۵ سال، ۱۵/۸ درصد بین ۲۶ الی ۳۰ سال و ۷/۹ درصد هم بالای ۳۱ سال سن داشتند. به لحاظ سطح سواد نیز، ۷/۹ درصد دارای سطح سواد ابتدایی، ۴۷/۴ درصد سیکل (متوسطه اول و دوم)، ۲۳/۷ درصد دیپلم، ۱۰/۵ درصد فوق دیپلم و ۱۰/۵ درصد نیز دارای مدرک کارشناسی و بالاتر هستند و

به لحاظ سکونت نیز ۱۰۰ درصد پاسخ‌گویان در مناطق روستایی سکونت دارند. از نظر اشتغال نیز ۳۹/۵ درصد خانه‌دار و به عبارتی بیکار، ۳۰ درصد در مشاغل خدماتی (خیاطی، آرایشگری، فروشندگی و ...)، ۱۰ درصد در صنایع دستی (فرش‌بافی، بافت لباس و ...)، ۲۰ درصد محصل و دانشجو و تنها ۴ نفر معادل ۱۰/۵ درصد نیز در مشاغل دولتی مشغول فعالیت هستند. از لحاظ درآمدی نیز به غیر از چند نفری که کارمند آموزش و پرورش بودند، سایر پاسخ‌گویان فاقد هرگونه درآمد ثابتی بوده و اغلب متکی به خانواده و همسرشان بودند (جدول ۳).

جدول ۳: ویژگی‌های سنی و سطح سواد پاسخ‌گویان پژوهش (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳).
Tab. 3: Age Characteristics and Literacy Level of Research Respondents (Library Research, 2024).

سطح سواد			وضعیت سنی		
درصد فراوانی	فراوانی	سطح سواد	درصد فراوانی	فراوانی	گروه سنی
۷.۹	۳	ابتدایی	۱۳.۲	۵	زیر ۱۵ سال
۴۷.۴	۱۸	سیکل	۲۸.۹	۱۱	بین ۱۶ الی ۲۰ سال
۲۳.۷	۹	دیپلم	۳۴.۲	۱۳	بین ۲۱ الی ۲۵ سال
۱۰.۵	۴	فوق دیپلم	۱۵.۸	۶	بین ۲۶ الی ۳۰ سال
۱۰.۵	۴	کارشناسی و بالاتر	۷.۹	۳	بالای ۳۱ سال
۱۰۰	۳۸	جمع کل	۱۰۰	۳۸	جمع کل

در این قسمت بعد از جمع‌آوری اطلاعات اقدام به کدگذاری داده شده و جهت کدگذاری از کدگذاری باز و محوری استفاده گردید. کدگذاری باز مصاحبه‌ها به شناسایی تعدادی زیادی مفاهیم کلی منجر شد و کدگذاری محوری در قالب ۱۸ مقوله اصلی به شرح جدول ۴، آورده شده است که در آن شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌ای، استراتژی و پیامدها مشخص شده است.

جدول ۴: فرآیند کدگذاری محوری و باز (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳).
Tab. 4: Process of Open and Axial Codings (Library Research, 2024).

مقوله‌های محوری	مقوله‌های اصلی	مفاهیم	ابعاد
پدیده کودک همسری به مثابه یک مسئله اجتماعی چندوجهی	فقر	وجود فقر معیشتی، قرارگرفتن در فقر نسبی و مطلق، عدم توانایی پدر برای تأمین نیازهای اولیه زندگی، بیکاری و عدم شغل پایدار، نداشتن درآمد مناسب و پایدار، عدم دسترسی به تسهیلات بانکی، به امید دسترسی به پول و رفاه بیش‌تری.	شرایط علی
	شرایط فرهنگی و اجتماعی	بی‌توجهی دختران به ادامه تحصیل، عدم علاقه والدین به ادامه تحصیل دختران، عدم آگاهی درباره باروری و روابط جنسی، ترویج فرهنگ ازدواج دختران در سنین پایین در روستا، عدم امنیت اجتماعی دختران، جلوگیری از ادامه تحصیل دختران.	
	فضای مجازی	استفاده از پیام‌رسان‌های مختلف (ایتا، تلگرام، اینستا، واتساپ و ...)، دیدن انواع فیلم و عکس تحریک‌کننده به ازدواج، افزایش ارتباط صوتی و تصویری بین دختران و پسران و ...	
	خانواده ناپایدار	ابتلا پدر به مواد مخدر، بدرفتاری والدین با فرزندان، خشونت مردان خانواده با دختران، اختلافات خانوادگی، اجبار به ازدواج توسط والدین، تنش و رقابت بین فامیل برای ازدواج دختران.	
	نگرش جنسیت‌زده	گسترش فرهنگ مردسالاری، با اهمیت‌بودن تصمیم مردان، ازدواج برای حل اختلافات خانوادگی، بی‌توجهی به حقوق زنان و دختران، سخت‌گیری شدید به دختران، عدم اظهار نظر دختران.	

پدیده کودک همسری به مثابه یک مسئله اجتماعی چندوجهی	ارجحیت ازدواج‌های فامیلی، شرایط عرفی خواستگاری، قول‌وقرارهای والدین برای کودکان در دوران نوزادی، ترویج فرهنگ دختران باید سریع ازدواج کنند تا زودتر صاحب خانواده شوند.	رسوم و سنت‌های محلی
	شرایط جسمی، تغییرات فیزیولوژیکی و بدنی، زیبایی ظاهر، تمایل به خودنمایی از طریق پوشاک و آرایش، تمایل به برقراری ارتباط با جنس مخالف و پیدا کردن دوست پسر.	رشد جسمی سریع
	رسوم و رسوم‌های بین زنان روستا، نداشتن مسکن مناسب، خشونت اجتماعی، فقر قابلیت و وراثتی، جبر محیطی، ترویج فرهنگ‌های غلط، خانواده‌های نامنسجم و ...	فقر روستایی
	علاقه مادران برای ازدواج هر چه زودتر دختران، عدم اشتغال زنان روستا، فقر فکری زنان، بی‌بضاعتی خانوارهای روستایی، بی‌سوادی زنان روستایی، عدم اطلاع از عواقب کودک همسری، فقر آموزشی مادران.	زنانه‌شدن فقر
	ازدواج هم‌سالان و تحریک دوستان به ازدواج زودهنگام، چشم و هم‌چشمی با هم‌سالان.	تحریک هم‌سالان
	توجه بیش از حد به تصمیمات مردان، زنان حق مشارکت در امورات اجتماعی را ندارند، مردان هر تصمیمی بگیرند بقیه انجام می‌دهند، محدودیت زنان در خانواده، ترویج فرهنگ مردسالاری.	مرد/پدرسالاری
	قبول و پذیرش فرهنگ ازدواج کودک همسری، باور فرهنگ و رسوم و رسومات غلط، بی‌توجهی به خود و نجات خانواده از فقر، پذیرش خشونت (جنسی، جسمی و ...) و سازگاری با وضعیت موجود.	استراتژی‌های مؤثر در ترویج پدیده کودک همسری
	خیانت از سوی همسر به دلیل عدم علاقه، سخت بودن رابطه زناشویی، خشونت از سوی همسر، اعتیاد همسر و اقدام به کتک زدن و رشد خشونت خانگی.	تجربه خشونت
	دخالت والدین در زندگی و بروز انواع مشکلات، عدم استقلال فکری و عملی در زندگی زناشویی، اقدام به حاملگی به جهت تحریک و اجبار اطرافیان، عدم مراجعه به پزشک مناسب به دلیل نداشتن قدرت تصمیم‌گیری.	فقدان قدرت تصمیم‌گیری
	عدم علاقه زوجین به هم‌دیگر، فرار با دیگران و ترک زندگی مشترک، عدم رضایت از زندگی مشترک، تصمیم به جدایی و طلاق، خیانت به همسر، افزایش نرخ طلاق و ازدواج ناموفق.	فرار از زندگی و طلاق
پیامدها	مشکلات بچه‌داری و ناتوان بودن در این امر، امکان بروز حاملگی ناخواسته، ناتوانی در تأمین نیازهای جنسی همسر، بی‌اطلاعی از وظایف خود در مسائل زناشویی، عدم حرف شنویی فرزندان از مادر.	ناتوانی در مسئولیت‌های زناشویی
	بروز اختلالات روانی، عوارض سوء ناشی از دوران بارداری، به خطر افتادن سلامتی و رشد کودک دختران، کنترل کمتر بر سلامت جنسی و جسمی، افزایش ابتلاء به سوءتغذیه و عوارض دوران بارداری	ناتوانی در حفظ سلامتی
	حاملگی‌های ناخواسته، به دنیا آمدن فرزندان که قربانی بی‌مهری والدین هستند (کودکان طلاق)، ایجاد مشکل در حضانت و نگهداری فرزندان و ...	فرزندان طلاق

با عنایت به جدول فوق می‌توان عوامل مؤثر در گسترش و ترویج پدیده کودک همسری در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی و پیامدهای ناشی از آن را از دیدگاه مادران و زنانی که کودک همسری را تجزیه کرده‌اند، مورد بررسی و کنکاش قرار داد.

۱-۵. عوامل مؤثر در پدیده کودک همسری

با عنایت به نظرات جامعه هدف (زنان و مادرانی که پدیده کودک همسری را تجربه کرده‌اند) مهم‌ترین عوامل مؤثر در گسترش پدیده کودک همسری در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی عبارتند از؛ عوامل افزایش فقر، فرهنگی-اجتماعی، فضای مجازی، خانواده ناپایدار، تبعیض جنسیتی، رسوم و سنت‌های محلی، بلوغ جنسی زودرس.

فقر: اغلب خانوارهایی که پدیده کودک همسری در آن اتفاق افتاده، از فقر رنج برده و به عبارتی دچار فقر معیشتی هستند و از درآمدهای پایدار محروم می‌باشند و برای همین مجبور می‌شوند، کودکان خود را مجبور به ازدواج می‌کنند. به عنوان مثال:

«... برای این‌که والدینم فقیر و ندار بودند و توان تأمین نیازهای من و بردار کوچکترم را نداشتند برای کاهش هزینه‌های زندگی، در سن ۱۲ سالگی وقتی که هیچی از زندگی زناشویی نمی‌دانستم مجبور کردند با پسردایی خودم با ۸ سال فاصله سنی ازدواج کنم» (کد ۱۹). «... به خاطر پول و ثروت با پسر همسایه ازدواج کردم تا بتونم گوشی جدید بخرم و بروم گردش. چون که پدرم فقیر بود» (کد ۱۰). «... در سنین کودکی پدرم را از دست داده بودم و با مادرم و برادر کوچکترم زندگی می‌کردیم، مادرم توان تأمین هزینه‌های ما را نداشت و وقتی یکی از آشناهای دور به خواستگاری من اومد مادرم و اطرافیان سریعاً موافقت کردند، تا بلکه زندگی مون بهتر بشه» (کد ۱۸). «... برای رفتن به ترکیه و رسیدن به رفاه با یک پسری از شهر ارومیه ازدواج کردیم که نتیجه خوبی نداشت» (کد ۳۴).

به این ترتیب می‌توان گفت، دختران برای فرار از فقر، بیکاری پدر خانواده، برآورده شدن نیازهای اولیه و دسترسی به پول و رفاه بیش‌تر تصمیم به ازدواج می‌گیرند و یا والدین برای کاستن تعداد افرادی که نان‌خور خانواده هستند و برای کاهش هزینه‌های خانوار، دختران را مجبور به ازدواج می‌کنند.

شرایط فرهنگی و اجتماعی: علاقه به ازدواج و بی‌توجهی دختران به ادامه تحصیل (شرایط ادامه تحصیل در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد، بعضی از روستاها دارای دبیرستان هستند و بعضی هم شرایط دسترسی به مرکز بخش که دبیرستان در آن مستقر است را دارند) و به تبع آن عدم علاقه والدین به ادامه تحصیل دختران، عدم آگاهی درباره باروری و روابط جنسی، ترویج فرهنگ ازدواج دختران در سنین پایین در روستا و تبدیل آن به سنت، عدم امنیت اجتماعی دختران، جلوگیری از ادامه تحصیل دختران و ... از جمله عوامل فرهنگی و اجتماعی مؤثر در این زمینه است. به طوری‌که در این زمینه ر... دختری بود که در سن ۱۳ سالگی ازدواج کرده و علل ازدواج خود را اینگونه بیان می‌کرد:

«... با توجه به این‌که علاقه و توان ادامه تحصیل نداشتیم و همیشه در کلاس درس از همه تنبل بوده و پدر و مادرم هر دو بی‌سواد بودند و خواهر بزرگترم هم ازدواج کرده و به من توجهی نداشت از تحصیل ناامید شده بودم و به تحریک برخی از اطرافیان و دوستان خواهرم، تصمیم به ازدواج گرفتم و با یکی از فامیل‌های دور پدرم در مراسمی آشنا شده و در نهایت ازدواج کردم» (کد ۱۶).

یکی دیگر از علل فرهنگی-اجتماعی مهم ازدواج دختران در سنین پایین عدم امنیت دختران است در این راستا س... دختری است که در سن ۱۱ سالگی ازدواج کرده و این‌طور می‌گوید: «...پسرعموی من جواد خواستگار برپاقرص من بود و با این‌که با هم هم‌بازی بودیم همیشه از من حمایت می‌کرد ولی خانواده‌ام ایشون را قبول نداشتند و وقتی که برای من یک خواستگاری از شهر آمد و پدر و مادرم موافقت کردند، ایشون خواست با هم فرار کنیم و من قبول نکردم. به این خاطر هر روز مادرم مرا به مدرسه می‌رساند و می‌آمد دنبالم و تا این‌که به خاطر این‌که طرف ساکن شهر است، وضعیت مالی خوبی دارد و فرهنگ شهرنشینی بالاتر است و مهم‌تر از همه مادرم به بخاطر لجبازی با زن عمویم مجبورم کردند برای رهایی از این وضعیت با خواستگارم با این‌که ندیده بودم ازدواج کنم» (کد ۳۰).

فضای مجازی: گسترش انواع پیام‌رسان‌ها (ایتا، تلگرام، اینستا، واتساپ و ...) و دسترسی سریع به آن و دیدن انواع فیلم و عکس‌های تحریک‌کننده به ازدواج و سهولت و افزایش ارتباط صوتی و تصویری بین دختران و پسران

و بی-اعتنایی والدین به این موضوع از مهم‌ترین عوامل مؤثر در ترویج این پدیده اجتماعی در محدوده مورد مطالعه و تحریک دختران به ازدواج است و در این زمینه عوامل ساختاری و قانونی که از طرف جامعه می‌تواند به صورت بازدارنده عمل کند (مانند؛ عدم حمایت قانون از کودکان و تعیین سن ۱۳ سال برای ازدواج در قانونی و غیره)، به درستی عمل نکرده است.

«... پدرم استادکار در نازک کاری ساختمان بود و از سواد خوبی برخوردار نبود ولی مادرم دیپلم داشت و آشنا با شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی و تا این‌که در دوران کرونا در سال ۱۳۹۹ برای تدریس مجازی پدرم با این‌که ۱۴ سال سن داشتم برای من یک گوشی خرید و به تدریج انواع پیام‌رسان‌ها را نصب کرده و با پسری در اینستاگرام آشنا شدم که ۱۰ سال از من بزرگتر بود و به هم علاقمند شدیم و ارتباط صوتی و تصویری با هم برقرار کرده و تا این‌که ازدواج کردیم» (کد ۱). در بعضی مواقع نیز وقتی خانواده‌ها خواسته‌اند مانع از ازدواج بشوند، دختر و پسر اقدام به فرار با هم‌دیگر کرده‌اند.

«... وقتی دانش‌آموز کلاس هفتم متوسطه اول بودم و پدرم گوشی خرید بود و منم از گوشی پدرم استفاده می‌کردم به فضای مجازی و گروه‌های مختلف در تلگرام نگاه می‌کردم و با پسر عموم چت می‌کردم و پیام‌های عاشقانه به هم می‌فرستادیم و قرار ازدواج گذاشتیم با این‌که من نمی‌دونستم ازدواج چی هست و تا این‌که موضوع ازدواج ما از طرف زن عموم مطرح شد و مادرم برخلاف پدرم مخالفت و سن کم مرا بهانه کرد و ما مجبور شدیم با هم فرار کنیم و به خانه عموم در شهر نقده برویم و بعدش خانواده‌ها مجبور شدن ما را به عقد هم در بیاورند» (کد ۳۱).

خانواده ناپایدار: از مهم‌ترین دلایل ازدواج دختران در سنین پایین ابتلاء پدر به مواد مخدر و اعتیاد (سنتی و صنعتی) است. چنان‌چه اعتیاد پدر خانواده زمینه‌ساز بدرفتاری والدین با فرزندان دختر و حتی افزایش خشونت در خانواده، کتک‌زدن فرزندان و همسر، ایجاد اختلاف در خانواده و اجبار آن‌ها به ازدواج در سنین پایین برای کاستن هزینه‌های خانوار می‌شود. در این رابطه... دختری که در سن ۱۳ سالگی ازدواج کرده است می‌گوید:

«... پدرم سید بود و دعانویسی می‌کرد و به شدت مواد مخدر صنعتی و سنتی مصرف می‌کرد و ما دو خواهر بودیم که دیگری از من کوچکتر بود و بعضی مواقع پدرم به دلایل مختلفی با مادرم درگیر می‌شد و ایشون را به باد کتک می‌گرفت و گاهی ما هم می‌خواستیم مانع شویم کتک می‌خوردیم و همیشه در خانواده ما اختلاف و خشونت بود و تا این‌که پسری به نام سجاد که ۱۲ سال اختلاف سنی داشتیم، با معرفی خاله بزرگترم به خواستگاریم آمد و من نیز برای فرار از این وضعیت و ندیدن کتک خوردن‌های مادرم قبول کرده و ازدواج نمودم» (کد ۹). «... پدرم معتاد بود و توان تأمین هزینه مواد مصرفی خود را نداشت و مرا که ۱۲ سال داشتم، مجبور کرد تا با پسری که ۱۴ سال اختلاف سنی داشتیم ازدواج کنم....» (کد ۱۱).

نگرش جنسیت زده: در برخی از روستاها اغلب تصمیم ازدواج دختران با پدر و پدربزرگ است و مردسالاری در این مسائل به وضوح قابل مشاهده می‌باشد و تصمیم بزرگان خانواده بر تصمیم دختران ارجحیت داشته و حقوق زنان و دختران به طور کامل رعایت نمی‌شود و در حتی در مواردی به شدت از طرف مردان خانواده مورد سخت‌گیری قرار گرفته و دختران حق اظهار نظر در مورد ازدواج خود نداشته و زمانی متوجه شده‌اند که ازدواج کرده و همسر مردی هست که چندین دهه از خودش بزرگتر است. در این راستا پاسخ‌گویان اظهار می‌کردند که:

«... عمه بزرگترم تنها یک پسر داشت و من ۱۱ سال سن داشتم و ایشون هر روز می‌آمد و با پدرم و مادر به صورت یواشکی صحبت می‌کرد و یک روز وقتی خانه پدر بزرگم بودم و بچه‌ها بازی می‌کردیم پدرم با ماشین آمد دنبال من و گفت باید برویم خانه و وقتی رسیدم، مادرم گفت تو را داده‌ایم به پسرعمه‌ات و من نمی‌دونستم یعنی چه و چکار باید بکنم و شب دیدم مراسم خواستگاری و ... وقتی به مادرم گفتم که نمی‌خواهم ازدواج کنم، زد تو دهنم گفت دختر حق نداره جلوی حرف پدر و مادرش حرف بزنه» (کد ۱۳). «... در سن ۱۲ سالگی با پسر داییم با ۹ سال اختلاف با اجبار مادر بزرگم و داییم ازدواج کردم و اصلاً نمی‌دونستم که متأهل شده‌ام و وظایفم چیست و چکار باید بکنم و معنی عشق را الان هم نمی‌دانم» (کد ۱۴).

رسوم و سنت‌های محلی: یکی از رسم و رسوم‌های سنتی در روستاها تصمیم‌گیری والدین در زمینه فرزندان‌شان در دوران کودکی آن‌هاست و این موارد اغلب در ازدواج‌های فامیلی با فراوانی بسیار زیادی مشاهده می‌شود و مادران می‌ترسند که دختران آن‌ها در آینده فرصت ازدواج نداشته و با مشکل مواجه شوند و یا به بهانه این‌که دختر باید سریع ازدواج کند تا صاحب خانه و خانواده شود و در مواردی نیز حتی چشم و هم‌چشمی با زنان فامیل، دختر آن‌را مجبور به ازدواج در سنین پایین می‌کنند که هیچ درکی از زندگی مشترک ندارد. در این راستا یکی از پاسخ‌گویان می‌گفت:

«... در طایفه ما با توجه به این‌که ایلات و عشایر هستیم رسمی هست که باید دختر در سنین پایین ازدواج بکند و به همین جهت مرا مجبور کردند با یکی از فامیل‌های پدرم که اختلاف سنی زیادی داریم، ازدواج کنم» (کد ۲۰). «... دختر عموم در سن ۱۵ سالگی ازدواج کرده بود و من نیز ۱۴ سال داشتم و مادرم هر روز به من سرکوفت می‌زد که خاک توسرت فلانی زنگ بود و برای خودش شوهر پیدا کرد و تو هم باید سریع ازدواج کنی تا صاحب زندگی شوی و مجبور کردند با پسر همسایه که ارتباط تلفنی برقرار کرده بودیم، ازدواج کنم» (کد ۲۷).

رشد جسمی سریع: از دیگر عوامل تأثیرگذار در این زمینه تغییرات فیزیولوژیکی و بدنی، زیبایی ظاهری، تمایل به خودنمایی از طریق پوشاک و آرایش دختران روستا و در کنار آن تمایل به برقراری ارتباط با جنس مخالف و پیدا کردن دوست از مهم‌ترین دلایل بروز پدیده کودک همسری در این روستا بوده است. در این راستا برخی از پاسخ‌گویان اظهار می‌کردند که:

«... وقتی ۱۲ سال سن داشتم، قدم بلند بود و ظاهر زیبایی خدا بهم داده بود و پدرم نانوا بود و پسر یکی از همسایه‌ها مون خواستگارم بود و وقتی به پدرم گفتند سریعاً موافقت کرد و گفت ایشون بزرگ شده و می‌تونه ازدواج کنه و منم مخالفت نکردم» (کد ۳۵). «... در سن ۱۴ سالگی به بلوغ زودرس رسیده بودم و پسر خاله‌ام با ۱۰ سال سن اختلاف خواستگارم بود و با توجه به این‌که علاقمند به خودنمایی در پیش دوستان و همکلاسی‌هایم داشتم با ایشون ارتباط دوستی برقرار کرده و در نهایت پس از موافقت خانواده‌ها ازدواج کردیم» (کد ۲۴).

۵-۲. استراتژی‌های مؤثر در ترویج پدیده کودک همسری

در این قسمت نیز استراتژی‌های مؤثر در ترویج پدیده کودک همسری که اغلب خانوارها و به‌ویژه پدر و مادر آن‌را در نظر گرفته‌اند، در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی آورده شده است:

قبول و پذیرش فرهنگ ازدواج کودک همسری: بررسی‌های مختلف و مطالعات میدانی نشان می‌دهد یکی از فرهنگ‌های که در نقاط روستایی شهرستان‌های خوب (روستاها، بخش قطور)، سلماس (بخش کوهسار) و چهاربرج (بخش مرکزی) در طی سال‌های اخیر ترویج یافته قبول و پذیرش ازدواج دختران در سنین خیلی پایین است و تقریباً مقاومتی از سوی گروه‌های مختلف جامعه صورت نمی‌گیرد و خانوارها و افکار عمومی این موضوع را به راحتی پذیرش می‌کنند.

باور فرهنگ و رسم و رسومات غلط: بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد، در این خانوارها ساختار پدرسالارانه حاکم بوده و رسم و باروی‌های خاصی حاکم است. چنان‌چه، این نوع خانوارها باور دارند که برای کنترل هرچه بیش‌تر زنان لازم است در سنین پایین‌تر با آن‌ها ازدواج کنی و او را مطابق خواسته‌های خود تربیت کنید. همین‌طور برای حفظ آبروی خانواده باید هر دختری تحت کنترل یک مرد قرار بگیرد و حفظ ناموس زن تنها در سایه یک مرد می‌تواند محافظت بشود.

«...زمانی که عمه‌ام برای پسرش مرا خواستگاری کرد ۱۳ سال داشتم و دانش آموز بودم، پدر و مادرم به باور این‌که اگر ازدواج نکنم و زیر سایه یک مرد نباشم در خانه می‌مانم و در این صورت آبروی خانواده در خطر است و پیش فامیل سرافکنده می‌شوند، مرا ترسانده و مجبورم کردند که ازدواج کنم و اکنون در سن ۲۰ سالگی دارای ۲ فرزند پسر هستم و مشکلی گوارشی متعددی دارم» (کد ۳۷).

بی‌توجهی به خود و نجات خانواده از فقر: یکی دیگر از استراتژی‌های که در ازدواج زود هنگام به صورت متعدد به چشم آمده، بی‌توجهی دختران جوان به خود در راستای نجات خانواده از فقر است. چنان‌چه، بیش‌ترین درصد ازدواج-های زود هنگام در خانواده‌های فقیر و بی بضاعت اتفاق می‌فتد. چرا که این خانواده‌ها برای کاهش هزینه‌های زندگی، به دست آوردن مقداری پول و فرار از چرخه فقر ترجیح می‌دهند فرزندان‌شان در همان کودکی ازدواج کنند. این در حالی است که، ازدواج کودکان خود می‌تواند فقر را تقویت نماید.

«...دانش آموز دوره متوسطه اول بودم و وضعیت درسیم هم خیلی خوب بود و دانش‌آموزان زرتنگ مدرسه بودم. مشکلی که داشتیم پدرم معلول بود و در مغازه کوچکی که داشت لوازم خانگی تعمیر می‌کرد و از این طریق امرار و معاش می‌کردیم و یکی از فامیل‌های دور مادرم مرا در عروسی یکی از اقوام دیده بوده و برای پسرش خواستگاری کرده بود، آن‌ها وضعیت مالی خوبی داشتند و با این‌که پدر مخالفت می‌کرد، مادرم و البته من برای این‌که پدرم کم‌تر کار کند، علاقه پیدا کردم ازدواج کنم تا از این‌که به پدرم کمک کرده باشم» (کد ۳۷).

پذیرش خشونت (جنسی، جسمی و ...): با توجه به این‌که اغلب این ازدواج‌ها به اجبار خانواده‌ها و اطرافیان صورت گرفته و عدم وجود علاقه در بین زوجین حاکم است. در نتیجه رابطه زناشویی بین آن‌ها به سختی صورت گرفته و زمینه‌ساز افزایش خشونت در خانواده و اقدام به کتک‌زدن و رشد خشونت خانگی شده و دختران از ادامه زندگی منصرف و زمینه‌ساز افزایش طلاق و ترک زندگی و حتی فرار با دیگران می‌شود. در این زمینه چند نفر از مشارکت کنندگان بیان می‌کنند:

«...وقتی به خانه شوهرم رفتم ایشون وابستگی زیادی به خانواده‌اش داشت و من نیز طرز رفتار با اطرافیان و شوهرم را بلد نبودم و هر روز اختلاف داشتیم و در چندین مرحله از دست شوهرم کتک خوردم و در برهه‌ای تا مرحله طلاق نیز رفتم» (کد ۳۳). «...از روزهای اولی که نامزد شدم دیدم شوهرم (فامیل هم بودیم) اخلاق تندی دارد و پس از عروسی نیز چون چیزهای زیادی از زندگی زناشویی نمی‌دانستم و گاهی توان ارضای نیازهای جنسی و زناشویی ایشون را

نداشتم، تندخویی می‌کرد و با خشونت با من رفتار می‌کرد و در نهایت مجبور شدم رهايش کنم» (کد ۱۹).

پیامدهای پدیده کودک همسری در روستاهای استان

ازدواج زودهنگام در اغلب نقاط جهان و به خصوص در کشورهای در حال توسعه اتفاق می‌افتد و برای افراد مخصوصاً دختران پیامدهایی از جمله مرگ و میر در طول بارداری یا زایمان، به دنیا آوردن نوزادان کم وزن و یا با تأخیر در رشد شناختی و جسمانی را به دنبال دارد. در همین راستا، بررسی‌ها در زمینه پیامدهای ترویج پدیده کودک همسری در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی نشان می‌دهد، گسترش این پدیده در این استان و به تبع آن در روستاهای آن پیامدهای به شرح ذیل از نظر جامعه گفتمان تحقیق به دنبال دارد؛

بی‌قدرتی یا فقدان قدرت تصمیم‌گیری: در این نوع ازدواج‌ها با توجه به این‌که سن دختر پایین و قدرت تصمیم‌گیری کم‌تری دارد، لذا، زمینه‌ساز افزایش میزان دخالت والدین و اطرافیان در زندگی زوجین شده و استقلال فکری و عملی در زندگی آن‌ها به شدت کاهش می‌یابد. هم‌چنین به جهت نداشتن قدرت تصمیم‌گیری به اجبار دستان، اطرافیان و ... اقدام به حاملگی در سنین پایین و بروز مشکلات متعدد دیگر از جمله به خطر افتادن سلامت جنسی و جسمی زن، سقط جنین و ... می‌شود. یکی از پاسخ‌گویان بیان می‌کرد؛

«... کارهای خانه زیاد بود و برخلاف تصورات قبلی از ازدواج، توان انجام همه آن‌ها را نداشتم و مادرم وقتی می‌دید توان انجام ندارم می‌آمد و کمک می‌کرد و من در همه مسائل از ایشون و سایر خانواده‌ام مشورت می‌گرفتم و استقلال فکری چندانی نداشتم و شوهرم این‌ها را دخالت می‌دانست و با من جرو بحث می‌کرد و کار به دعوا می‌کشید» (کد ۲). «... خاله‌هام و مادرم به من می‌گفتن برای تحکیم خودت باید سریعاً بچه‌دار بشوی و منم مجبور شدم برخلاف نظر شوهرم حامله بشم (حاملگی در سنین پایین) و سریعاً پس از ازدواج صاحب فرزند شدم و اکنون در نگهداری آن‌ها به مشکل برخورده‌ام و از نظر جسمی نیز با مشکلات بسیاری مواجه شده‌ام و دارم مصرف می‌کنم» (کد ۱۶).

فرار از زندگی و طلاق (کودک-بیوه‌گی): یکی از پیامدهای اساسی ازدواج در دوران کودکی، گسست زندگی زناشویی در همین دوران نام نهاد. افزایش نرخ طلاق و ازدواج‌های ناموفق یکی از مهم‌ترین و قابل تأمل‌ترین پیامدهای کودک همسری در سکونتگاه‌های روستایی استان آذربایجان غربی است که اغلب خانواده‌ها را با مشکل مواجه ساخته و حتی در برخی موارد فرار با دیگران و ترک زندگی مشترک به دلیل نداشتن علاقه متقابل به هم‌دیگر، خیانت به همسر و ... نیز رخ داده است. از میان ۳۸ نفر مصاحبه‌شونده، ۹ نفر «کودک-مطلقگی» را تجربه کرده بودند. در این ارتباط ۲ نفر از پاسخ‌گویان بیان داشتند؛

«... چون در کودکی ازدواج کرده بودم به شوهرم علاقه نداشتم و با توجه به این‌که فامیل بودیم مادرم اجازه نمی‌داد عدم علاقه خود و تمایل به طلاق را مطرح کنم و به همین خاطر ۴ سال نامزد موندیم و اجازه ندادم عروسی کنند و وقتی که مجبوراً عروسی گرفتیم مدت کوتاهی بعدش با یک پسر که بهم علاقه داشتیم فرار کردیم و ...» (کد ۷). «... همسر (فامیل بودیم) در یکی از شهرهای صنعتی در مشاغل کارگری مشغول کار بود و با فاصله ۵ یا ۶ ماه به خانه بر می‌گشت و بعدها متوجه شدم ایشون در اون شهر با فردی دیگری به صورت پنهانی ازدواج کرده و تشکیل خانواده داده است و مجبور شدم با یک بچه ۳ ساله طلاق بگیرم» (کد ۲۳).

ناتوانی در مسئولیت‌های زناشویی: از دیگر پیامد مهم در این پدیده می‌توان به مشکلات بچه‌داری و ناتوان بودن در این امر، بروز حاملگی‌های ناخواسته و سقط جنین و ایجاد اختلاف در خانواده، ناتوانی در تأمین

نیازهای جنسی همسر، بی‌اطلاعی از وظایف خود در مسائل زناشویی، عدم حرف‌شنویی فرزندان از مادر به دلیل سن پایین آن و ... اشاره کرد. پاسخ‌گویان تحقیق بیان داشتند:

«... در سن ۱۱ سالگی نامزد شدم و در سن ۱۴ سالگی به خانه شوهرم رفتم و خیلی سریع به دلیل عدم اطلاع کافی حامله شدم و وقتی پسر من به دنیا آمد در نگهداری آن خیلی به مشکل برخوردیم و وقتی نمی‌توانستم خواسته‌های شوهرم را برآورده کنم، دچار اختلاف می‌شدیم» (کد ۳۲). «... من اطلاعات زیادی از وظایف خود نسبت به شوهرم نداشتم و چون در رؤیاهای کودکانه سیر می‌کردم، همیشه با شوهرم بحث می‌کردیم و من قهر کرده و به خانه پدرم می‌رفتم و وقتی پسر من ۱۵ سالگی به دنیا آمد الان بزرگ شده بیش‌تر به مادر بزرگش اهمیت می‌دهد و من قبول ندارم» (کد ۶).

ناتوانی در حفظ سلامتی: در ازدواج‌های دوران کودکی به شدت سلامتی کودک همسران به خطر می‌افتد و در بعضی موارد موجب بروز اختلالات روانی، عوارض سوء ناشی از دوران بارداری، متوقف شدن رشد کودک دختران، کنترل کم‌تر بر سلامت جنسی و جسمی، امکان افزایش ابتلاء به سوء تغذیه و ... شده است. یکی از پاسخ‌گویان تحقیق اظهار می‌کرد:

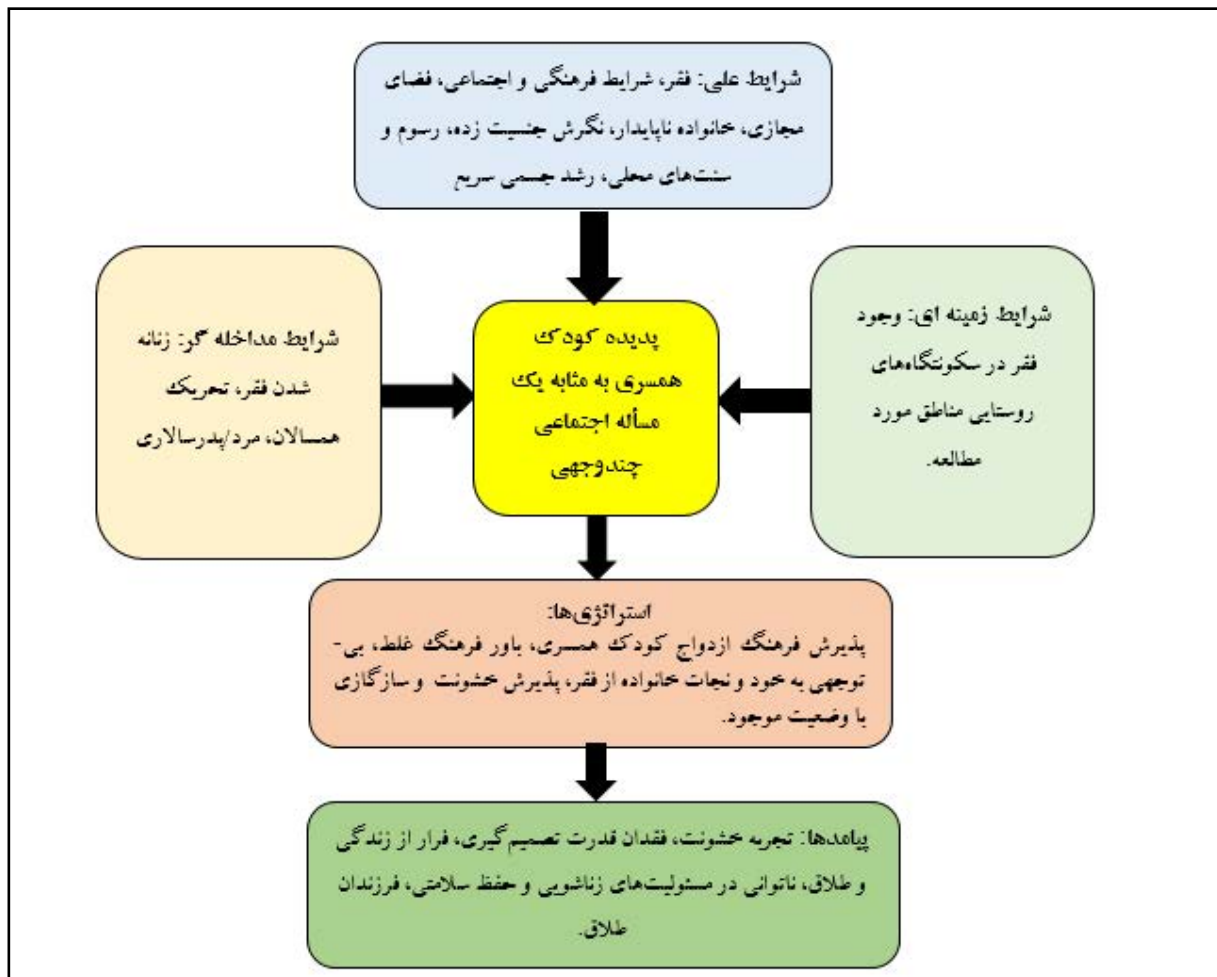
«... از وقتی ازدواج کرده‌ام و به خصوص پس از زایمان با انواع امراض درگیر بوده‌ام، مدتی مبتلا به اختلالات روانی بودم و در نتیجه برادرم بردمم تبریز و یک روان‌پزشک درمانم کرد، سپس مشکلات گوارشی پیدا کرده‌ام و پس از مراجعه به چندین پزشک هنوزم خوب نشده و وقتی نمی‌توانم شوهرم را در مسائل زناشویی همراهی کنم ایشون ناراضی و به شدت اعتراض می‌کند» (کد ۲۷). «... ازدواج با پسرخاله‌ام و عدم توجه و اهمیت ایشون به مشکلات زناشویی باعث شد سلامت جنسی و جسمی من به خطر بیافتد و الانم در رنج و پشیمانی هستم به خاطر ازدواجم» (کد ۲۴).

فرزندان طلاق: از دیگر پیامدهای خطرناک کودک همسری در نواحی روستایی استان آذربایجان غربی رشد نرخ فرزندان طلاق است که ناشی از حاملگی‌های ناخواسته در دوران کودکی، به دنیا آمدن فرزندان که قربانی بی‌مهری والدین هستند (کودکان طلاق) و گاهی حتی باعث بروز مشکلاتی در حضانت و نگهداری فرزندان در بین خانواده‌ها نیز می‌شود. در این زمینه اظهارات ۲ نفر از پاسخ‌گویان آورده شده است:

«... شوهرم کارمند بود و عصرها نیز در مشاغل ساختمانی مشغول بود و توجه خاصی به من نداشت و این وضعیت مرا همیشه آزار می‌داد، ما بچه دار نمی‌شدیم تا این‌که خدا بهمون یک دختر داد و چون من به نویسندگی علاقه زیادی داشتم و ایشون مخالفت می‌کرد هر روز اختلاف ما بیش‌تر شده و مجبور شدیم از هم طلاق بگیریم و الان دخترم پیش من زندگی می‌کند» (کد ۳).

«... با فشار والدین ازدواج کرده و همسر من مواد مخدر مصرف می‌کرد و این دلیل مجبور شدن طلاق بگیرم و با ۲ بچه (یکی پسر و یکی دختر) الان پیش پدرم زندگی می‌کنم و پدر بچه‌ها سراغی از آن‌ها نمی‌گیرد و به شدت در فشار بوده و در حضانت و نگهداری آن‌ها با مشکل مواجه هستم» (کد ۲۸).

بنابراین با توجه به شرایط علی‌بروز کودک همسری در نقاط روستایی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها و اثرات ناشی از این موضوع در شکل ۱ مدل پارادایمی کودک همسری به مثابه یک مسئله اجتماعی چندوجهی آورده شده است.

شکل ۱: مدل پارادایمی کودک همسری به مثابه یک مسئله اجتماعی چندوجهی (یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۳).

Fig. 1: Paradigmatic Model of Child Marriage as a Multidimensional Social Issue (Library Research, 2024).

۶. نتیجه‌گیری

ازدواج زود هنگام و یا همان کودک همسری در جهان عواقب مخربی برای زندگی یک کودک و به خصوص یک دختر دارد و عملاً ازدواج کودکان به دوران کودکی او پایان می‌دهد و دختران قبل از این‌که از نظر جسمی و روحی آماده شوند، مجبور به ورود به دنیای بزرگسالی می‌شوند. در این راستا تحقیق حاضر با هدف بررسی زمینه‌ها و پیامدهای کودک همسری در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی تدوین شده است. نتایج پژوهش در خصوص سؤال اول پژوهش (مکانیزم علی و شرایط علی تأثیرگذار بر شکل‌گیری پدیده کودک همسری کدامند؟) نشان داد، وجود فقر در خانوارهای روستایی، فقر فرهنگی و اجتماعی موجود در جامعه، استفاده از فضای مجازی توسط دختران و پسران و سهولت برقراری ارتباط با جنس مخالف، وجود خانواده‌های ناپایدار و تلاش دختران برای فرار از آن، نگرش جنسیت‌زده، توجه و پای‌بند بودن به رسوم و سنت‌های محلی موجود در روستاها به خصوص توسط زنان روستایی و رشد سریع جسمی دختران مهم‌ترین مکانیزم علی و شرایط علی تأثیرگذار در گسترش پدیده کودک همسری در نقاط روستایی استان آذربایجان غربی می‌باشند. لازم به ذکر است که جلوگیری از این پدیده به یکی از دغدغه‌های اصلی مردم و مسئولین این استان تبدیل شده و تلاش می‌کنند با پی‌ریزی برنامه‌های فرهنگی مختلف به خصوص برای مادران و زنان روستایی از افزایش و رشد

این پدیده اجتماعی جلوگیری کنند. هم‌چنین، در کنار عوامل مؤثر بر بروز کودک همسری در مناطق روستایی استان آذربایجان غربی، زنانه شدن فقر، تحریک گروه هم‌سالان، مرد/پدرسالاری به عنوان شرایط مداخله‌گر و مؤلفه‌های قبول و پذیرش فرهنگ ازدواج کودک همسری، باور فرهنگ و رسم و رسومات غلط، بی‌توجهی به خود و نجات خانواده از فقر، پذیرش خشونت و سازگاری با وضعیت موجود به عنوان استراتژی‌های مؤثر در این زمینه عمل می‌کنند. لذا، نتایج حاصل از این قسمت با نظریه‌های «تغییر خانواده کاکیت چیباسی»^{۱۷} (۱۹۹۶)، «نظریه زمان بندی ازدواج یاموند و ماسکین» (۱۹۷۹)، «کوهنو»^{۱۸} و همکاران (۲۰۲۰) و «نظریه تعارض» هم‌خوانی داشته و نتایج آن با نتایج تحقیقات اندیشمندانی هم‌چون؛ «حاجیلو» و همکاران (۱۴۰۰)، «هاشمی نسب» و همکاران (۱۴۰۱)، «برخوردار» و «عنبری» (۱۴۰۱)، «فتائی» و همکاران (۱۴۰۱)، روست^{۱۹} و همکاران (۲۰۲۲)، اگاروال^{۲۰} و همکاران (۲۰۲۲) در یک راستا قرار دارد.

همین‌طور نتایج تحقیق در خصوص سؤال دوم پژوهش (پیامدهای کودک همسری از نگاه دخترانی که تجربه تجربه‌زیسته دارند، چیست؟) نشان داد، ترویج کودک همسری در روستاهای مورد مطالعه پیامدها مختلفی مانند؛ (۱) تجربه خشونت توسط کودک همسران، (۲) فقدان قدرت تصمیم‌گیری و دخالت خانواده‌ها در زندگی زوجین و رشد و تقویت اختلافات بین آن‌ها، افزایش حاملگی‌های زودرس با اجبار اطرافیان و دوستان، (۳) فرار از زندگی مشترک و افزایش نرخ طلاق در سطح روستاها، ترویج و تقویت فرهنگ خیانت به همسر و ...، (۴) ناتوانی در مسئولیت‌های زناشویی مانند؛ مشکلات بچه‌داری، بروز حاملگی‌های ناخواسته و سقط جنین، ناتوانی در تأمین نیازهای جنسی همسر، بی‌اطلاعی از وظایف خود در مسائل زناشویی و غیره، (۵) ناتوانی در حفظ سلامت فردی مانند؛ بروز اختلالات روانی، عوارض سوء ناشی از دوران بارداری، متوقف شدن رشد کودک دختران، کنترل کم‌تر بر سلامت جنسی و جسمی، امکان افزایش ابتلاء به سوءتغذیه و غیره، (۶) افزایش تعداد فرزندان طلاق که ناشی از حاملگی‌های ناخواسته، بی‌علاقگی زوجین به هم‌دیگر به وجود می‌آیند، اشاره کرد.

لذا، نتایج حاصل از این قسمت با نظریه‌های «تغییر خانواده کاکیت چیباسی»^{۱۷} (۱۹۹۶)، «گلفاند»^{۱۹} و همکاران (۲۰۰۶)، «نظریه تغییر»، «نظریه گزینش معقولاته هکتر» (۲۰۰۶) و «نظریه مبادله بلاو» (۲۰۰۲) هم‌خوانی داشته و نتایج آن با نتایج تحقیقات اندیشمندانی هم‌چون؛ «پورطالب» و همکاران (۱۴۰۰)، «سلحشور» و «حبیب‌پور» (۱۴۰۰)، «هاشمی نسب» و همکاران (۱۴۰۱)، «کمالی» و همکاران (۱۴۰۰)، «فرهمند» و همکاران (۱۳۹۹)، «بارسنز»^{۲۱} و همکاران (۲۰۱۵)، «جان»^{۲۲} و همکاران (۲۰۱۸)، اگاروال^{۲۰} و همکاران (۲۰۲۲)، کورنو و وئن^{۲۳} و همکاران (۲۰۲۳) در یک راستا قرار دارد. در انتها نیز، با عنایت به نتایج حاصله پیشنهاداتی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

(۱) توانمندسازی خانوارهای روستایی در روستاهای شهرستان چهاربرج، خوی و سلماس با اعطای تسهیلات کم‌بهره (از طرف بسیج سازندگی، کمیته امداد، جهاد کشاورزی، بنیاد برکت، بنیاد علوی و غیره) در جهت کاهش فقر روستایی (به خصوص فقر اقتصادی) و جلوگیری از زنانه شدن فقر.

(۲) برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای دانش‌آموزان دوره متوسطه اول در مناطق روستایی مورد مطالعه، در راستای آگاهی بخشی اثرات استفاده دختران از فضای مجازی و سهولت برقراری ارتباط با جنس مخالف و نقش سنت‌های محلی در افزایش پدیده کودک همسری.

(۳) تفکیک کلاس‌های دانش‌آموزان دختر متأهل و مجرد در دوره متوسطه اول توسط آموزش و پرورش و با همکاری اولیاء و مربیان در راستای جلوگیری از تحریک گروه هم‌سالان مبنی از ازدواج در سنین پایین و اثرات اجتماعی آن.

(۴) با توجه به این‌که ازدواج زود هنگام زمینه‌ساز افزایش طلاق و به خطر افتادن سلامت کودک همسران می‌شود، لازم است نهادهای مربوطه (بهداشت و درمان، قوه قضائیه، دفاتر ثبت ازدواج و ...) نسبت به اعمال قوانین حقوق کودکان و قوانین مربوط به سن ازدواج سخت‌گیری زیادی داشته باشند.

سپاسگزاری

نویسندگان مراتب قدردانی و تشکر صمیمانه خود را از تمامی مسئولان و خانواده‌هایی که در فرآیند انجام این پژوهش همکاری و به تیم پژوهش اعتماد نمودند ابراز و همچنین از مسئولین محترم نشریه و داوران ناشناس نشریه که با نظرات ارزشمند خود به غنای کار افزودند، نهایت تشکر و سپاس را داریم.

مشارکت درصدی نویسندگان

میزان همکاری هر یک از پژوهشگران در مراحل مختلف این پژوهش کاملاً برابر و یکسان بوده و هر کدام سهمی معادل ۵۰٪ داشته‌اند.

تعارض منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، نبود تضاد و تعارض منافع را اعلام می‌کنند. این مطالعه بر اساس تحقیقات میدانی و کتابخانه‌ای توسط پژوهشگران انجام شده و تحت حمایت هیچ نهاد یا مرکز دولتی و غیر دولتی نبوده است.

پی‌نوشت

1. Le Strat
2. Nour
3. UNICEF
4. Colleen
5. Binu
6. Girls Not Brides
7. Azimi
8. Corno and Voena
9. Stark
10. Roost
11. Koski & clark
12. Bhowmik
13. Hampejsek
14. Abera
15. Tiwari
16. Naved
17. Kagitcibasi
18. Batyra & Pesando
19. Gelfand
20. Kohno
21. Horii
22. Brides
23. Parsons
24. John
25. Yukich
26. Aggarwal

کتابنامه

- امراللهی‌نیا، مهدیه؛ حبیبی‌تبار، جواد؛ و هدایت‌نیا گنجی، فرج‌الله، (۱۳۹۹). «خاستگاه‌های خسارت معنوی ناشی از کودک همسری در فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران». نشریه مطالعات فقهی حقوقی زن و خانواده، ۳، ۵ (۵): ۲۷-۷. https://zan-khanevade.urd.ac.ir/article_131433.html
- پورطالب، نرگس؛ و موسویان‌النجق، سیده بهناز، (۱۴۰۰). «کودک همسری: رویکردی پدیدار شناسانه». فصلنامه حقوق کودک، ۳ (۱۰): ۱-۱۳. <http://childrightsjournal.ir/article-1-21-fa.html>
- حاجیلو، فتانه؛ آقاییاری، توکل؛ و علیپور، فریده، (۱۴۰۰). «علل زمینه‌ساز کودک همسری (مطالعه موردی زنان

دارای تجربه زیسته مراجعه کننده به مراکز بهداشتی تبریز). فصلنامه زن و جامعه، ۱۲، ۴۸ (۴۸): ۱۱۶-۱۰۳. <https://doi.org/10.30495/jzv.2022.28413.3610>

- سلحشور، عصمت؛ و حبیب پورگتایی، کرم، (۱۴۰۰). «تحلیل جامعه‌شناختی نقش فقر در تجربه کودک همسری (مطالعه ی موردی: زنان شهر چابهار) محورهای موضوعی: مسائل اجتماعی و آسیب‌های مرتبط با زنان و خانواده». پژوهش مسائل اجتماعی ایران، ۱(۲): ۳۱-۷۵. [DOR: 20.1001.1.3060821.1400.1.2.5.0.75](https://doi.org/10.22054/rjsw.2022.69173.610)

- فتائی، مهری؛ مطلق، معصومه؛ و آقاجانی‌مرسا، حسین، (۱۴۰۱). «مطالعه زمینه‌ها و پیامدهای کودک همسری در استان لرستان». پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، ۹(۲۳): ۱۰۵-۱۴۲. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2022.69173.610>

- فرهمند، مهناز؛ دانافر، فاطمه؛ و پورابراهیم‌آبادی، محبوبه، (۱۳۹۹). «واکاوی تجارب زناشویی کودک همسری: درهم آمیختگی عاطفی - فکری و بی‌قدرتی». پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۹ (۱۷): ۱۱۵-۱۴۵. <https://doi.org/10.22084/csr.2021.22142.1833>

- کمالی، افسانه؛ سفیری، خدیجه؛ اسدیپور، عهدیه، (۱۴۰۰). «پیامدهای ازدواج دختران در دوران کودکی». مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، ۱۰ (۲): ۸۱-۱۱۰. <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-1434-fa.html>

- مرادی، مهدیه؛ رستگار، یاسر؛ و ظهیری‌نیا، مصطفی، (۱۴۰۳). «طراحی یک مدل پارادایمی از پدیده کودک همسری در شهر بندرعباس». پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی، ۱۳(۳): ۱-۲۶. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140860.1982>

- مرتضی‌زاده، زهرا؛ آزموده، معصومه؛ هاشمی، تورج؛ و لیوارجانی، شعله، (۱۴۰۳). «تجربیات زیسته کودک همسران از کودک همسری و مسائل آن». نشریه مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، ۲۲، ۱(۷۸): ۲۴۱-۲۰۴. <https://doi.org/10.22051/jwsp.2023.42708.2715>

- مرکز آمار ایران (۱۴۰۱). «گزارش وضعیت اجتماعی و فرهنگی ایران». تهران: دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین الملل.

- مینا، محبوبه؛ و کریمی‌خنجر، فرزاد، (۱۳۹۹). «عوامل مؤثر بر ازدواج کودکان». جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳، ۴ (۱۲): ۲۲۵۶-۲۶۶۸. <https://doi.org/10.30510/psi.2022.336922.3331>

- هاشمی‌نسب، فخرالسادات؛ مقصودی، سوده؛ و قنادزاده، مهدی، (۱۴۰۱). «واکاوی کیفی تجربه کودک همسری در بین زنان جدا شده از همسر شهر کرمان». مسائل اجتماعی ایران، ۱۳(۱): ۲۷۱-۲۹۱. [DOR: 20.1001.1.247669<33.1401.13.1.4.7](https://doi.org/10.22051/jwsp.2023.42708.2715)

- Abera, M., Nega, A., Tefera, Y. & Gelagay, A.A., (2020). "Early marriage and women's empowerment: The case of child-brides in Amhara National Regional State". *Ethiopia BMC International Health and Human Rights*, 20 (1): 30: 1-16. <https://doi.org/10.1186/s12914-020-00249-5>.

- Aggarwal, S., Francis, K., Dashti, G. & Patto, G., (2022). "Child marriage and the mental health of adolescent girls: a longitudinal cohort study from Uttar Pradesh and Bihar, India". *The Lancet Regional Health - Southeast Asia*, 8: 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.lansea.2022.100102>.

- Amrollahiniya, M., Habibitabar, J. & Hedayat Niya Ganji, F., (2019). "Origins of Moral Damages Caused by a Child of a Spouse in Imami Jurisprudence and Iranian Statutory Law". *Journal of Jurisprudential Studies on Women and Family Law*, 3, 5 (5): 27-7. https://zan-khanevade.urdu.ac.ir/article_131433.html (In Persian).

- Azimi, K., (2020). "The trend of girl-child marriage in Iran is based on national census data". *Sexual and reproductive health matters*, 28(1): 1820655. <https://doi.org/10.1080/26410397.2020.1820655>.

- Batyra, E. & Pesando, L. M., (2021). "Trends in child marriage and new evidence on the selective

impact of changes in age-at-arriage laws on early marriage”. *SSM-Population Health*, 14: 100-118. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100811>.

- Bhowmik, J., Biswas, R. K. & Hossain, S., (2021). “Child marriage and adolescent motherhood ‘a nationwide vulnerability for women in Bangladesh’”. *International journal of environmental research and public health*, 18(8): 4030. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084030>.

- Binu, V. S., Sridhar, V., Subba. H. S., Prathyusha. V. P. & Sabu, K. M., (2022). “Direct and indirect factors associated with child marriage: Evidence from India using NFHS-4 data”. *Child Abuse and Neglect*, 131: 105785. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105785>.

- Brides, G. N., (2014). “A theory of change on child marriage”. *Cited June*, 17: 2021.

- Colleen, M. G., Misunas, C. & Cappa, C., (2019). “Child marriage among boys: A global overview of available data”. *Vulnerable Child and Youth Studies*, 14(3): 219-228. <https://doi.org/10.1080/17450128.2019.1566584>.

- Corno, L. & Voena, A., (2023). “Child marriage as informal insurance: Empirical evidence and policy simulations”. *Journal of Development Economics*, 18, 162: 103047. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2023.103047>.

- Farahmand, M., Danafar, F. & Pourebrahim Abadi, M., (2019). “Analysis of the Marital Experiences of Child Spouses: Emotional-Intellectual Confusion and Powerlessness”. *Contemporary Sociological Research*, 9 (17): 115-145. <https://doi.org/10.22084/csr.2021.22142.1833> (In Persian).

- Fatai, M., Motlagh, Ma. & Aghajani-Marsa, H., (2022). “Study of the Backgrounds and Consequences of Child Marriage in Lorestan Province”. *Journal of Social Work*, 9(23): 105-142. <https://doi.org/10.22054/rjsw.2022.69173.610> (In Persian).

- Girls Not Brides., (2020). “Child marriage around the world. Girls Not Brides website [cited 2020 January 10]. Available from: www.girlsnotbrides.org.

- Hajilo, F., Aghayari, T. & Alipour, F., (2017). “Causes of child marriage (a case study of women with life experience referring to Tabriz health centers)”. *Quarterly Journal of Women and Society*, 12, 48 (48): 103-116. <https://doi.org/10.30495/jzv.2022.28413.3610> (In Persian).

- Hampejsek, E. S., Kangwana, B., Austrian, K., Amin, S. & Psaki, S.R., (2021). “Education, Child Marriage, and Work Outcomes Among Young People in Rural Malawi”. *Journal of Adolescent Health*, 69, 6: 57-64. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.09.011>.

- Hashemi Nasab, F. S., Maghsoudi, S., Ghenadzadeh, M., (2021). “A Qualitative Analysis of the Experience of Child Marriage among Separated Women in Kerman City”. *Social Issues of Iran*, 13(1): 271-291. DOR: 20.1001.1.24766933.1401.13.1.4.7 (In Persian).

- Horii, H., (2021). *Child Marriage, Rights and Choice: Rethinking Agency in International Human Rights*. Routledge.

- John, N. A., Edmeades, J., Murithi, L. & Barre, I., (2018). “Child marriage and relationship quality in Ethiopia”. *Culture, Health & Sexuality*, 21(8): 853-866. <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1520919>.

- Kamali, A., Safiri, K., Asadpour, A., (2021). “The Consequences of Girls' Marriage in Childhood”. *Socio-Cultural Development Studies*, 10 (2): 81-110. <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-1434-fa.html> (In Persian).

- Koski, A. & Clark, S., (2021). "Child marriage in Canada". *Population and Development Review*, 47(1): 57-78. <https://doi.org/10.1111/padr.12369>
- Mina, M. & Karimi-Khanjari, F., (2019). "Factors Affecting Child Marriage". *Political Sociology of Iran*, 3, 4 (12): 2256-2668. <https://doi.org/10.30510/psi.2022.336922.3331> (In Persian).
- Moradi, M., Rastegar, Y. & Zahirinia, M., (2024). "Designing a paradigmatic model of the phenomenon of child marriage in the city of Bandar Abbas". *Strategic Research on Social Issues*, 13(3): 1-26. <https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140860.1982> (In Persian).
- Mortezaadeh, Z., Azmoudeh, Ma., Hashemi, T. & Livarjani, S., (2024). "Lived experiences of child spouses from child marriage and its issues". *Journal of Social Psychological Studies of Women*, 22, 1(78): 241-204. <https://doi.org/10.22051/jwsps.2023.42708.2715> (In Persian).
- Naved, R, T., Kalra, S., Talukder, A., Laterra, A., Nunna, T, T., Parvin, K. & Mamun, M, A., (2022). "An Exploration of Social Norms That Restrict Girls Sexuality and Facilitate Child Marriage in Bangladesh to Inform Policies and Programs". *Journal of Adolescent Health*, 70, 3: 17-21. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.12.002>.
- Nour, N. M., (2009). "Child marriage: a silent health and human rights issue". *Reviews in Obstetrics and Gynecology*, 2(1): 51-65. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2672998/>.
- Parsons, J., Edmeades, J., Kes, A., Petroni, S., Sexton, M. & Wodon, Q., (2015). "Economic impacts of child marriage: a review of the literature". *The Review of Faith & International Affairs*, 13(3): 12-22. <https://doi.org/10.1080/15570274.2015.1075757>.
- Pourtaleb, N. & Mousavian-Alnajaq, S. B., (2021). "Child Marriage: A Phenomenological Approach". *Child Rights Quarterly*, 3 (10): 1-13. <http://childrightsjournal.ir/article-1-21-fa.html> (In Persian).
- Salahshour, E. & Habibpourgetabi, K., (2021). "Sociological analysis of the role of poverty in the experience of child marriage (case study: women in Chabahar city) thematic areas: social issues and harms related to women and the family". *Iranian Social Issues Research*, 1(2): 31-75. [DOR: 20.1001.1.3060821.1400.1.2.5.0](https://doi.org/10.1001.1.3060821.1400.1.2.5.0) (In Persian).
- Stark, L., Seff, I. & Reis, C., (2021). "Gender-based violence against adolescent girls in humanitarian settings: a review of the evidence". *The Lancet Child & Adolescent Health*, 5(3): 210-222. [https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(20\)30245-5](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(20)30245-5)
- Statistical Center of Iran (2021). *Report on the Social and Cultural Status of Iran*. Tehran: Office of the Presidency, Public Relations and International Cooperation (In Persian).
- Tiwari, A., Datta, B. K., Haider, M. R. & Jahan, M., (2023). "The role of child marriage and marital disruptions on hypertension in women - A nationally representative study from India". *SSM - Population Health*, 22: 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2023.101409>.
- United Nations Population Fund. (2012). *Marrying too young: End child marriage*. New York, NY: Author.
- Yann Le Strat, M. D., Dubertret, C. & Bernard Le Foll, M. D., (2011). "Child marriage in the United States and its association with mental health in women". *Pediatrics*, 128(3), 524-530. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0961>
- Yukich, J., Worges, M., Gage, A., Hotchkiss, D., Preaux, A., Murray, C. & Cappa, C., (2021). "Projecting the Impact of the COVID-19 Pandemic on Child Marriage". *Journal of Adolescent Health*, 69, 6: 23-30. <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0961>